

BAT

***BEGRUNNELSE FOR UTTREKK AV
BRITISH AMERICAN TOBACCO FRA
PETROLEUMSFONDETS INVESTERINGER***

fra

TOBAKKSFRITT

av

**Tore Sanner
professor, dr.philos**

INNHold

1. Sammendrag	3
2. Innledning	5
3. Orientering om British American Tobacco (BAT)	6
4. Brudd på etiske normer	7
4.1. Helseeffekter	7
4.1.1. Røyking	7
4.1.1.1. Kunnskap i 1960- til 1990-årene	7
4.1.1.2. Kunnskap i 2005	8
4.1.2. Moderne sigaretter	10
4.1.3. Nikotinavhengighet	13
4.1.3.1. Kunnskap i 1960- til 1990-årene	13
4.1.3.2. Kunnskap i 2005	16
4.1.4. Passiv røyking	17
4.2. Reklame og annonsering	21
4.3. Smugling	23
4.3.1. Generelt	23
4.3.2. Canada	26
4.3.3. Afrika	27
4.3.4. Latin-Amerika	28
4.3.5. Asia	28
4.3.5.1. Bangladesh	29
4.3.5.1. Kina	29
4.3.5. Svindelvirkksomhet og hvitvasking	30
4.4. Prisfastsettelse	31
4.5. Aktiviteter i utviklingsland	31
4.5.1. Burma	31
4.5.2. Brasil	32
4.5.3. Kenya	32
4.5.4. Nigeria	33
4.5.5. Regnskog.....	33
4.5.6. Barnearbeid.....	35
5. Pågående rettssaker mot BAT.....	36
5.1. USA.....	36
5.2. Andre land	37

1. Sammendrag

Tobakkindustrien produserer et avhengighetsskapende og dødelig produkt. Den viktigste menneskerett er retten til liv. Tobakksindustriens produkter vil globalt sett i 2005 påføre brukerne helseskader som fører til tap av 5 millioner menneskeliv. I tillegg har industrien medvirket til grove krenkelser av menneskerettighetene i utviklingsland samt alvorlige miljøskader ved nedhugging av regnskog. Tobakksindustrien må også vurderes etter hvordan de oppfører seg, deres uetiske praksis i fremstilling og markedsføring av sigaretter.

Først i 1998 innrømmet den internasjonale tobakksindustrien at røyking kan medføre helseskader tiltross for at industrien og frittstående forskere allerede 40 år tidligere var overbevist om at røyking kunne føre til alvorlige sykdommer som kreft. Dette er sannsynligvis den største løgnaktighet som verden har sett og den mest alvorlige firmakriminalitet som fant sted i det forrige århundre.

Tobakksfritt valgte å foreta en gjennomgang av British American Tobacco (BAT) i relasjon til kriteriene for uttrekk fra Petroleumsfondet. Petroleumsfondet hadde ved inngangen av 2005 investert 704 mill NOK i BAT. BAT er nest størst av de internasjonale tobakks-selskapene med en global markedsandel i 2003 på 14,6%, 86 fabrikker i 64 land og 300 tobakksmerker i 180 land. BAT eier bl.a. omkring 27% av Skandinavisk Tobakskompani (produserer bl.a. Prince). I 2003 hadde BAT 4 302 pågående/forestående rettssaker i USA.

Nedenfor vil enkelte eksempler på uetiske handlinger bli omtalt med vekt på de siste årene.

Markedsføring. I 1967 stod det i et internt BAT document: *“Smoking is an addictive drug attributable to nicotine and the form of nicotine affects the rate of absorption by the smoker”*. I 1994 uttalte en BAT direktør under ed ved en høring i den amerikanske kongressen: *“I do not believe that nicotine is addictive.”* Så sent som i 2005 uttrykker BAT på sin internettside usikkerhet om helseskader ved røyking. Videre skriver de: *“lower tar cigarettes should be seriously considered as having a role in reducing risks”*. I 2001 hadde en stor offentlig rapport fra USA vist at “lavtjære” sigaretter ikke reduserte helserisikoen. Utviklingen av den moderne “milde” sigaretten begynte da røykerne ble oppmerksom på at røyking kunne gi alvorlige helseskader og industrien var redd for at publikum skulle slutte å røyke. BAT var klar over at røykerne av de ”milde” sigarettene ville kompensere og således få i seg like mye helseskadelige stoffer som med de gamle sigarettene. BAT sitat fra 1970-årene: *“A dilemma appears - do we design a compensatable cigarette - and sell one - or the non (or minimally) compensatable cigarette - to sell two? Given the unit cost, it is very probable that the second option is not viable - so we have, perhaps, to do the first.”* Utviklingen og markedsføringen av ”milde/lette” sigaretter er et av tobakksindustriens største bedrag.

Tobakksindustrien angir at hensikten med reklame og annen markedsføring utelukkende er å påvirke *“brand loyalty”* og *“switching”*. Begge disse formålene er dokumentert å være feil. En gjennomgang av interne dokumenter til BAT viser at reklamen i virkeligheten er rettet mot to segmenter, *“starters”* (16 år gammel ungdom) og *“concerned smokers”* (kunder som vurderer å slutte og røyke som følge av engstelse for å utvikle helseskader). Så sent som sommeren 2005 ble 3 direktører i BAT dømt i Frankrike til å betale bøter på € 40.000 for brudd på markedsføringsreglene for tobakksvarer.

Passiv røyking. I 2005 skriver BAT på sin internettside: *There are claims that environmental tobacco smoke (ETS), sometimes called 'passive smoking', is a cause of various diseases. We believe, however, the claim that ETS exposure has been shown to be a cause of chronic*

disease is not supported by the science that has developed over the past 20 years or so. In our view, it has not been established that ETS exposure genuinely increases the risk of non-smokers developing lung cancer, heart disease or chronic obstructive pulmonary disease. Dette utsagnet viser at BAT gir direkte usann informasjon. Sammenhengen mellom passiv røyking og lungekreft var vitenskapelig erkjent i midten på 1980-tallet og sammenhengen mellom passiv røyking og hjerte-karsykdommer ble erkjent i begynnelsen av 1990-tallet.

Helseeffektene av passiv røyking er en av de største truslene for tobakksindustrien. De bidrar til at nasjonale myndigheter fastsetter stadig større områder hvor det ikke er tillatt å røyke og at det blir mindre sosialt akseptert å røyke. BAT har kontinuerlig prøvd å mistenkeliggjøre undersøkelser om passiv røyking. Verdens helseorganisasjons kreftforskningsinstitutt (IARC) publiserte i 1998 en undersøkelse av passiv røyking og lungekreft. I den forbindelse sendte BAT ut en pressemelding: *"Europe's largest ever passive smoking study has failed to establish a meaningful risk of lung cancer to non-smokers"*. Pressemeldingen til IARC som hadde utført undersøkelsen sa imidlertid: *"Passive smoking does cause lung cancer"*.

Smugling. Et internt dokument fra BAT har beregnet at nesten 6% av verdens sigarett salg er DNP (duty not paid), tobakksindustriens betegnelse for smuglergods. Ken Clarke (vice-president i BAT) har i 2000 offentlig innrømmet at BAT selger sigaretter til kjøpere som de vet vil smugle sigaretter: *"Where any government is unwilling to act or their efforts are unsuccessful, we act, completely within the law, on the basis that our brands will be available alongside those of our competitors in the smuggled as well as the legitimate market"*. I en redaksjonell artikkel i *Guardian* står det at utsagnet til Clarke var en utrolig innrømmelse: *"He has openly admitted that the company supplies cigarettes knowing that they are likely to end up on the black market"*. I 1997 sa to tidligere B&W salgsdirektører seg skyldige i å skaffe smuglere sigaretter som ble smuglet til Canada fra et B&W lager i Alabama, USA. Interne BAT dokumenter viser at BAT har vært involvert i smugling av sigaretter i Latin-Amerika og Asia samt i omkring 30 land i Afrika.

Prisfastsettelse. The Economist har lagt frem klare bevis for at BAT har fastsatt priser og markedsandeler med sine viktigste konkurrenter i minst 23 forskjellige nasjonale markeder.

Utviklingsland. Først 4 år etter at ILO-konferansen vedtok sanksjoner mot Burma som følge av grove og gjentatte brudd på internasjonale arbeidsstandarder, solgte BAT sine aksjer i det burmesiske Rothmans of Pall Mall Myanmar Pte Limited (RPM) til et Singapore-lokalisert investeringsselskap. Dette skjedde etter direkte press fra den britiske utenriksministeren. BAT sine merkevarer blir nå produsert på lisens av de nye eierne og markedsført lokalt av RPM.

Både i Brasil og Kenya foreligger det dokumentasjon på at BAT har undertrykt og underbetalt tobakksdyrkerne og utnytter barn. Bruken av barn i tobakksproduksjon forekommer i de fleste tobakksproduserende land. I Brasil f.eks. arbeider 520.000 barn under 18 år på tobakks-gårder, 32% av barna er yngre enn 14 år. Industrien som kjøper tobakk i Brasil ber skolene om å planlegge skoleåret slik at barna kan delta i tobakksdyrkningsarbeidet. En undersøkelse fra 1993 i Malawi viste at de fleste barna som bodde på tobakksgårder arbeidet full dag eller deltid: 78% av 10-14 år gamle barn og 55% av 7-9 år gamle barn.

Den årlige nedhuggingen av regnskog i de tre viktigste tobakkproduserende landene i det sydlige Afrika – Zimbabwe, Malawi og Tanzania – er nesten 60% større enn gjennomsnittet i Afrika på 0,7% per år. Nesten 90% av tobakken produseres i områder som karakteriseres som "fringe rainforest".

2. Innledning

Bruken av sigaretter er et 20. århundre fenomen. Sykdommer som lungekreft og kronisk obstruktiv lungesykdom (KOLS) var sjeldne i begynnelsen av 1900-tallet. Den første trusselen mot tobakksindustrien kom i 1950-årene da legevitenenskapen og røykerne begynte å bli oppmerksomme på at røyking kunne gi betydelige helseskader. Denne erkjennelsen førte til at sigarettene har blitt utviklet fra å være et enkelt landbruksprodukt til et høyteknologiprodukt blant annet med avansert filterteknologi.

I begynnelsen av 1960-årene slo en engelsk og en amerikansk komitérapport fast at sigarettøyking er årsak til lungekreft og KOLS. Omkring 10 år senere ble det avdekket at røyking også var assosiert med økt risiko for koronar hjertesykdom, hjerneslag, utposing av hovedpulsåren og perifer karsykdom samt en rekke kreftsykdommer i tillegg til lungekreft. I løpet av 1970-årene ble det alt mer klart at tobakksbruk var knyttet til en nikotinavhengighet (addiction) og ikke bare en vane (habituation). Mens sammenhengen mellom passiv røyking og lungekreft var vitenskapelig erkjent i midten på 1980-tallet, ble sammenhengen mellom passiv røyking og hjerte- og karsykdommer først erkjent i begynnelsen av 1990-tallet.

Verdens helseorganisasjon har beregnet at det i midten av 1950-årene årlig var omkring 300.000 dødsfall i verden som skyldtes bruk av tobakk. I 1994 var tallet økt til 3 millioner og i 2005 vil det dø 5 millioner mennesker som følge av bruk av tobakk. Dersom bruken av tobakk ikke blir redusert, vil dette tallet øke til 10 millioner i 2020. Man regner at omkring halvparten av daglig-røykere vil dø tidligere enn ikke-røykende individer. Halvparten av de som dør av tobakkskader, dør før de når pensjonsalderen og disse mister 20 – 25 år i forhold til levetiden for en gjennomsnitts ikke-røyker. Det kan beregnes at i gjennomsnitt forkortes livet med mellom 7 og 10 minutter for hver sigarett som røykes.

Problemet med tobakkindustrien er ikke bare at den produserer et avhengighetsskapende og dødelig produkt. Tobakksindustrien må også vurderes etter hvordan de oppfører seg, deres forretningspraksis og troverdighet.

Først i 1998 innrømmet den internasjonale tobakksindustrien at røyking kunne gi helseskader, tiltross for at industriens og frittstående forskere allerede 40 år tidligere var overbevist om at røyking kunne medføre alvorlige sykdommer som kreft. Dette er sannsynligvis den største løgnaktighet som verden har sett, og den mest alvorlige firmakriminalitet som fant sted i det forrige århundre.

Den viktigste menneskerett er retten til liv. Tobakksindustriens produkter tar millioner av menneskeliv hvert år.

Den praksis tobakksindustrien benytter i fremstilling og markedsføring av sine produkter for å opprettholde sin fortjeneste må anses å representere grove og systematiske krenkelser av menneskerettighetene. En gjennomgang av tobakksindustrien viser alvorlige brudd på grunnleggende etiske normer i tillegg til at industrien forårsaker alvorlige miljøskader.

Kunnskap om tobakksindustriens arbeidsmåter. I 1994 fant professor Stan Glantz en eske med dokumenter fra Brown & Williamson Tobacco Corporation (B&W) utenfor sitt kontor. Dokumentene stammet fra Jeffrey Wigand som tidligere hadde hatt en ledende stilling i B&W. Før 1994 hadde man lite kunnskap om tobakksindustriens uetiske praksis i fremstilling eller markedsføring av tobakk. I løpet av den såkalte Minnesota-saken i USA som ble

avsluttet i 1998, måtte tobakksselskapene frigi mer enn 35 millioner sider med interne dokumenter. Dette har medført at vi i dag har et godt kjennskap til hvordan tobakksindustrien har latt være å informere forbrukerne om de helseskadene og den nikotinavhengigheten som knytter seg til bruk av tobakksvarer. Dokumentene viser videre hvordan tobakksindustrien har benektet, bagatellisert og sådd tvil om de alvorlige helseskadene av tobakksbruk samt manipulert sigarettene i den hensikt å øke avhengigheten ved røyking. Dokumentene viser også tobakksindustriens uetiske og rettsstridige markedsføring.

Valg av selskap for uttrekk. Petroleumsfondet hadde ved inngangen av 2005 investert 4 537 millioner kroner i tobakksselskaper. De største investeringene var i Altria Group inc [tidligere Phillip Morris] (2 048 mill NOK), Altadis (769 mill NOK), British American Tobacco [BAT] (704 mill NOK), Imperial Tobacco (387 mill NOK), Gallaher Group (193 mill NOK), Swedish Match (150 mill NOK) og Japan Tobacco (114 mill NOK).

Størstedelen av informasjonen om tobakksindustriens arbeidsmåter omhandler de største internasjonale selskapene med hovedkvarter i USA og Storbritannia. Altria er den største private produsenten av sigaretter, mens British American Tobacco kommer på annenplass. Siden det har vært en del omstruktureringer i Phillip Morris i forbindelse med navneforandringen til Altria, har Tobakksfritt valgt å foreta en gjennomgang av British American Tobacco i relasjon til kriteriene for uttrekk fra Petroleumsfondet.

Det er av interesse at *Multinational Monitor* som vurderer aktivitetene til multinasjonale firmaer, i 2002 plasserte BAT på annenplass i sin liste over de 10 verste selskapene i verden¹.

GES Global Ethical Standard Investment Services skriver i sin rapport "Tobacco Firms and the WHO Convention - sales and marketing towards minors", at BAT "*continuously violates its own policy in less regulated/ supervised countries*". Rapporten hevder at BAT har "*flooded Pakistan, Russia and Nigeria with advertising that appealed to teenagers. Russia is seen as a particularly critical market, with under-age smoking increasing rapidly in since 1990*"²

Vital har nylig (Dagens Næringsliv 30.09.05) svartelistet tobakksindustrien og vil således ikke investere i BAT.

3. Orientering om British American Tobacco (BAT)

British American Tobacco har hovedkvarter i London. Selskapet ble dannet i 1902 ved en sammenslåing av Imperial Tobacco og American Tobacco. I 1927 kjøpte BAT det amerikanske tobakkselskapet Brown & Williamson Tobacco (B&W). BAT omfattet i 2003 i tillegg til B&W, Rothmans International i USA og Souza Cruz i Brasil. BAT produserte i 2003 totalt 792 milliarder sigaretter og hadde en global markedsandel på 14,6% samt en fortjeneste på £ 2 781 millioner. BAT hadde 86 fabrikker i 64 land i 2003. Selskapet solgte 300 tobakkmerker i 180 land.

¹ R Mokhiber, R Weissmann R. *The 10 Worst Corporations of 2002*. Multinat Mon. Vol 23, No. 12, 2002

² <http://www.ethicalinvestment.org.uk/modules.php?name=News&file=article&sid=20>

BATs sigarettmerker omfatter:

555	du Maurier	Kool	Rothmans
Ardath	Dunhill	Lord	Royals
Barclay	Free	Lucky Strike	Scissors
Belmont	Golden American	Matinée	Sopiana
Benson & Hedges	GPC	Pall Mall	Sportsman
Boots	HB	Parisienne	State Express
Caballero	Holiday	Perillys	Wills Gold Flake
Carlton	Hollywood	Peter Stuyvesant	Winfield
Carrolls	Jan III Sobieski	Player's	Xon
Consul	Jockey Club	Plaza	Yava
Courtleigh	John Player Gold Leaf	Prilucky Osoblivy	Yava Gold
Derby	Kent	Raleigh	

R.J Reynolds Tobacco Holdings, Inc og B&W slo 30 juli 2004 sammen sin virksomhet i USA og dannet Reynolds American Inc. BAT sin eierandel i det nye selskapet er omkring 42% og av de 13 styremedlemmene i selskapet oppnevnes 5 av BAT.

BAT eier omkring 27% av Skandinavisk Tobakskompani (produserer bl.a. Prince).

Verdensbanken har beregnet at nettokostnaden (differansen mellom økt verdi for produsenter og konsumenter og utgifter som følge av helseskader) som bruk av tobakk verden over medfører, utgjorde omkring USD 200 milliarder i 1994. Siden markedsandelen til BAT er omkring 15% vil deres andel utgjøre USD 30 milliarder, noe som er mer enn 50% større enn verdien av BAT og omkring 30 ganger større enn BAT sin fortjeneste i 2001³.

I slutten av 2003 hadde BAT 4 302 pågående eller forestående rettssaker i USA.

BAT har nektet å angi eller akseptere hvilken innvirkning dets produkter har på brukerne når det gjelder tidlig død. Basert på markedsandelen medfører BAT sine produkter årlig omkring 750 000 dødsfall.

4. Brudd på etiske normer

4.1. Helseeffekter

4.1.1. Røyking

4.1.1.1. Kunnskap i 1960- til 1990-årene

I løpet av første halvdel av 1960-årene ble det etablert at sigarettøyking er årsak til lungekreft og KOLS, og at sigarettøyking sannsynligvis bidrar til hjerteinfarkt. Dette var konklusjonene av offentlige utredninger i USA, Storbritannia og Norge. I løpet av 1970-årene ble det klart at røyking også var årsak til en rekke andre kreftsykdommer og lungesykdommer samt til koronar hjertesykdom, cerebrovaskulær sykdom (hjerneslag), aortaaneurysme (utposing av hovedpulsåren) og perifer karsykdom. I 1973 ble helsefaremerking av sigarettpakker innført her i landet.

³ Barnum H. (World Bank) The Economic Burden of the Global Trade in Tobacco. Tob Control 1994; 3:358-361.

1963 Offentlig uttalelse fra tobakksindustrien

*“The smoking of tobacco continues to be one of the subjects requiring study in the lung cancer problem, as do many other agents and influences in modern living. Science does not yet know enough about any suspected factors to judge whether they may operate alone, whether they may operate in conjunction with others, or whether they may affect or be affected by factors of whose existence science is not yet aware.”*⁴

1971 Offentlig uttalelse fra BAT

*“Taking all the above into consideration, we believe there is sound evidence to conclude that the statement “cigarettes cause cancer” is not a statement of fact **but merely an hypothesis.**” (emphasis in original)*⁴

1978 Internt dokument fra BAT

*“There has been no change in the scientific basis for the case against smoking. Additional evidence of smoke-dose related incidence of some diseases associated with smoking has been published. But generally this has long ceased to be an area for scientific controversy.”*⁴

BAT prøver utad å bortforklare funnet av de helseskadende effektene av røyking. BAT gir inntrykk av at det er stor usikkerhet om mulige helseskader ved røyking. Internt er BAT imidlertid fullt klar over den helseskadelige effekten. Det fremgår også klart av dokumenter om industriens arbeid med å utvikle nye sigaretter.

4.1.1.2. Kunnskap i 2005

Det har i flere år vært allment akseptert at røyking er den viktigste årsak til fortidlig død som kan forebygges. Erkjennelsen om helseskadene ved røyking er basert på epidemiologiske undersøkelser (sammenlikninger av befolkningsgrupper som røyker med grupper som ikke røyker) så vel som eksperimentelle undersøkelser. Det foreligger videre meget gode data om risikoen for de ulike sykdommene som funksjon av røyking.

Utsagn på internettsiden til BAT⁵ (08.06.05)

“Our views on the health risks are largely driven by the epidemiological studies. Epidemiology is a statistically based science, dealing with risks among large groups of people, rather than with individuals. Through questionnaires and observations of people, epidemiological studies can identify the incidence of disease in a given group, such as smokers, and compare it with the incidence in another group, such as non-smokers.

Over many years, epidemiological studies have reported a much higher incidence of certain diseases among smokers compared with non-smokers.

Traditionally, epidemiology has been used to identify associations that point to possible causes of a disease, providing direction for thorough laboratory

⁴ Glantz SA, Barnes DE, Bero L, Hanauer P, Slade J. Looking through a keyhole at the tobacco industry. JAMA 274: 219, 1995.

⁵ <http://www.bat.com/>

investigations. With smoking, the many laboratory investigations over the years have proved more problematic, and science has not to date been able to identify biological mechanisms which can explain with certainty the statistical findings linking smoking and certain diseases, nor has science been able to clarify the role of particular smoke constituents in these disease processes. Science is still to determine which smokers will get a smoking related disease and which will not. Nor can science tell whether any individual became ill solely because they smoked. This is, in part, because all of the diseases that have been associated with smoking also occur in life-long non-smokers.

The lack of complete understanding at a biological level of the disease mechanisms and role of particular smoke constituents creates uncertainty for efforts to design less risky cigarettes.

Since the initial epidemiological studies were published in the 1950s and 60s, the working hypothesis for British American Tobacco's own scientific research has been that there is a link between smoking and certain diseases, and our scientific research has focused on attempts to assess and make potentially less hazardous products. Given that these statistics show the greatest risk in groups that smoke heavily for many years, a sensible hypothesis has been that the less smoke that someone takes over a lifetime, the less the risk. This in cigarette design terms suggests that lower tar cigarettes should be seriously considered as having a role in reducing risks”.

BAT prøver fortsatt å uttrykke usikkerhet når det gjelder røyking og helseskader. Det er riktig at påvisning av sykdomsfremmende effekter i stor grad er avdekket i epidemiologiske undersøkelser. Dette svekker imidlertid, ikke konklusjonene. Epidemiologi representerer ”gullstandarden” i å påvise sykdomsfremmende effekt. Den helseskadelige effekten av tobakksrøyk er også avdekket i dyreforsøk og såkalte korttidsforsøk. I tillegg er den helseskadelige effekten av en rekke av komponentene i tobakksrøyk godt dokumentert. Informasjonen fra BAT sier ingen ting om hvor stor risikoen ved røyking er. Flere undersøkelser viser at selv blant de som bare røyker 1 – 4 sigaretter om dagen er risikoen for hjerteinfarkt fordoblet, og blant dagligrøykere regner man nå at annenhver røyker vil dø tidligere enn ikke-røykende individer.

Det siste utsagnet i sitatet ovenfor til BAT er ikke riktig. I undersøkelser av dagligrøykere som har redusert antall sigaretter er det ikke funnet noen reduksjon i sykdomsrisiko⁶. Dette skyldes sannsynligvis at de når de reduserer antall sigaretter også røyker dem annerledes for å opprettholde sitt nikotinnivå. Som omtalt nedenfor representerer ikke de nye moderne sigarettene noen mindre helserisiko⁷. Det å gå over til å røyke lette sigaretter reduserer ikke risikoen for å utvikle røykerelatert sykdom fordi disse sigarettene røykes annerledes for å oppnå det ønskede nikotinnivået i kroppen.

⁶ Godtfredsen NS, Holst C, Prescott E, Vestbo J, Osler M. Smoking reduction, smoking cessation, and mortality. A 16-year follow up of 19,732 men and women from the Copenhagen centre for prospective population studies. *Am J Epidemiol* 2002; 156: 994-1001 : Godtfredsen NS, Osler M, Vestbo J, Andersen I, Prescott E. Smoking reduction, smoking cessation, and incidence of fatal and non-fatal myocardial infarction in Denmark 1976-1998: a pooled cohort study. *J Epidemiol Community Health* 2003; 57: 412-416.

⁷ Smoking and Tobacco Control Monographs. Monograph 13: Risks Associated with Smoking Cigarettes with Low Tar Machine-Measured Yields of Tar and Nicotine, National Cancer Institute, Washington DC. 2001.

4.1.2. Moderne sigaretter

Etter 1950 da forbrukerne, spesielt i USA, etter hvert begynte å bli oppmerksomme på at bruk av tobakk kunne føre til helseskader startet utviklingen av den moderne høyteknologiske sigaretten. Tobakksindustrien har hatt to målsetninger i denne sammenheng. Den ene var at de nye tobakksproduktene skulle bli oppfattet som mindre helseskadelige. Tobakksindustrien har selv vært forsiktige med å bruke ordet helseskadelig og har gitt inntrykk av at utviklingen har kommet for å tilfredsstille publikums ønsker. I arbeidet med tilsynelatende å gjøre tobakksproduktene mindre helseskadelige, har industrien prøvd å redusere tjærestoffene i sigarettøyken. På den andre siden har tobakksindustrien vært kjent med at skal de fortsatt kunne holde på sine kunder og få nye kunder, var det "nødvendig" at tobakksproduktene ga brukerne en tilstrekkelig mengde med nikotin (se senere). Den andre målsetningen har vært å øke lønnsomheten.

Salget av filtersigaretter utgjorde i USA i 1950 bare 0,5% av sigarettsalget. I 1975 utgjorde salget av filtersigaretter 87% og i 1993 var andelen oppe i 97%. I annonsene for filtersigarettene sto det ikke at filteret fjerner stoffer som bidro til hjertesykdommer eller lungesykdommer, men annonsene understreket påstander som "*ren røyking, snehvit, ren, mirakeltip*" og andre utsagn som ga inntrykk av beskyttelse av helsen. Overgangen til filtersigaretter fant sted samtidig som det var betydelige teknologiske forandringer i industrien og fortjenesten økte. Eksempelvis var filtermaterialet 15-20% billigere enn den samme lengde av tobakk som ble byttet ut i sigarettene.

I begynnelsen av 1970-årene begynte tobakksindustrien å perforere filtertippen med en eller flere rader med små hull rundt filteret for dermed å fortynne hovedstrømsrøyken. Når røykeren tar et drag, vil røyken som suges inn fortynnes med luft. Ventilasjon i filteret og sigarettpapiret er en av kjerneteknologiene som sigarettindustrien bruker for å manipulere tjære- og nikotininnholdet, spesielt i de produktene som angis å gi minst tjære og nikotin når sigarettene røykes av maskiner i kontrolløyemed.

På 1990 tallet forelå det gode undersøkelser i den åpne vitenskapelige litteraturen som viste at røykerne kompenserte når de røykte lette sigaretter. Røykere av lavnikotin/lavtjæresigaretter røyker flere sigaretter og mer intenst samt blokkerer ofte ventilasjonshullene for å få i seg tilstrekkelig nikotin til å tilfredsstille behovet. Tobakksindustrien i USA har imidlertid helt fra 1970-årene vært klar over at når røykere går over til lavtjære- og lavnikotinsigaretter, vil de røyke på en annen måte slik at de får tilstrekkelig nikotin. Dette fører til at røykeren får i seg mer helseskadelige stoffer. Det betyr også at tobakksindustrien var klar over at de målte verdiene av nikotin og tjæreinnhold i røyken var misvisende og ikke ga uttrykk for hvor mye helseskadelige produkter røykerne får i seg.

Nedenfor er gjengitt sitater fra interne dokumenter som viser at BAT var klar over at de nye sigarettene ikke var mindre helseskadelige enn de gamle uten filter.

Begynnelsen av 1970-årene. Interne dokumenter fra BAT.

"I suggest that there is a parallel with cigarettes - we may smoke a low delivery cigarette - but in times of tension or altered mood we want a stronger one. What happens? Either we smoke one more intensely (remember, there is no single dose for a cigarette) - or we smoke two in rapid succession. A dilemma appears - do we design a compensatable cigarette - and sell one - or the non (or minimally) compensatable

*cigarette - to sell two? Given the unit cost, it is very probable that the second option is not viable - so we have, perhaps, to do the first."*⁸

*"Manufacturers are concentrating on the low TPM [total particulate matter] and nicotine segment in order to create brands...which aim, in one way or another, to reassure the consumer that these brands are relatively more 'healthy' than orthodox blended cigarettes."*⁹

*"Low tar products will eventually and substantially define the tobacco business. This will serve as an important mechanism for reassuring smokers."*¹⁰

1977. Internett dokument fra BAT.

*"All work in this area should be directed towards providing consumer reassurance about cigarettes and the smoking habit. This can be provided in different ways, e.g. by claiming low deliveries, by the perception of low deliveries and by the perception of "mildness". Furthermore, advertising for low delivery or traditional brands should be constructed in ways so as not to provoke anxiety about health, but to alleviate it, and enable the smoker to feel assured about the habit and confident in maintaining it over time."*¹¹

*"Should we market cigarettes intended to reassure the smoker that they are safer without assuring ourselves that indeed they are so or are not less safe? For example, should we «cheat» smokers by «cheating» League Tables? [League tables are the British equivalent of the FTC ratings of cigarette delivery of tar and nicotine.] If we are prepared to accept that government has created league tables to encourage low delivery cigarette smoking and further if we make league tables claims as implied health claims - or allow health claims to be so implied - should we use our superior knowledge of our products to design them so that they give low league table positions but higher deliveries on human smoking? Are smokers entitled to expect that cigarettes shown as lower delivery in league tables will in fact deliver less to their lungs than cigarettes shown higher?"*⁸.

I mer enn 50 år hadde lederne av tobakksindustrien et dilemma – hvordan kunne man samordne det deres forskere fortalte dem privat om helseskader og avhengighet, med det man uttalte offentlig. I flere årtier stod industrien samlet og nektet for alle beskyldninger og informasjon om helseskader som publikum fikk fra myndigheter og publiserte artikler. Da industrien ble stilt overfor politiske og rettslige utfordringer, kom industrien med en liten tilståelse. Strategien å nekte alt var ikke lenger mulig. I et hemmelig notat fra 1980 stod det:

"The company's position on causation is simply not believed by the overwhelming majority of independent observers, scientists and doctors....The industry is unable to

⁸ Hurt RD, Robertson CR. Prying Open the Door to the Tobacco Industry's Secrets About Nicotine: The Minnesota Tobacco Trial. JAMA. 1998;280:1173-1181.

⁹ P.L. Short, BAT, "A New Product," 21 October 1971, Minnesota Trial Exhibit 10,306, http://www.tobacco.neu.edu/mn_trial/, Bates Number 100028935-7.

¹⁰ BAT, 4 April 1979, Litigation Usage: Minnesota Trial Exhibit 11350, <http://www.tobaccodocuments.org/> (Roswell Collection), Bates Number 109883101/3103.

¹¹ BAT, May 19, 1981. Minnesota Trial Exhibit 11357.

*argue satisfactorily for its own continued existence, because all arguments eventually lead back to the primary issue of causation, and at this point our position is unacceptable....[O]ur position on causation, which we have maintained for some twenty years in order to defend our industry is in danger of becoming the very factor which inhibits our long term viability....On balance, it is the opinion of this department that we should now move to position B, namely, that we acknowledge 'the probability that smoking is harmful to a small percentage of heavy smokers'By giving a little we may gain a lot. By giving nothing we stand to lose everything."*¹²

I et annet internt dokument fra BAT i 1986 uttaler imidlertid forskere ved BAT:

*"In attempting to develop a 'safe' cigarette you are, by implication in danger of being interpreted as accepting that the current product is 'unsafe' and this is not a position that I think we should take."*¹³

Toppforskere ved BAT skriver i et internt notat:

*"Numerous experiments have been carried out in Hamburg, Montreal and Southampton within the company, as well as many other experiments by research workers in independent organisations, that show that generally smokers do change their smoking patterns in response to changes in the machine smoked deliveries of cigarettes."*¹⁴

1978. Internt dokument fra BAT.

*"There is now sufficient evidence to challenge the advice to change to lower delivery brand, at least in the short-term. In general, a majority of habitual smokers compensate for changed delivery, if they change to a lower delivery brand than their usual brand. If they choose a lower delivery brand which has a higher tar to nicotine ratio than their usual brand (which is often the case with lower delivery products), the smokers will in fact increase the amounts of tar and gas phase that they take in, in order to take the same amount of nicotine"*¹⁵.

1981. Internt dokument fra BAT.

"The nature of possible compensation phenomena in relation to highly ventilated cigarettes was discussed at length. It was noted that we have very little data on the long-term consequences of smoking behaviour patterns following switching to low tar products It was agreed that effects should not be spent on designing a cigarette which, through its construction, denied the smoker the opportunity to compensate or oversmoke to any significant degree".

1984 Internt dokument fra BAT.

¹² BAT, "Secret—Appreciation," 16 May 1980, Bates Number 109881322-31.

¹³ Sheehy, Confidential Internal Memo, 18 December 1986, Minnesota Trial Exhibit. 11,296, http://www.tobacco.neu.edu/mn_trial/, Bates Number 109875217-8.

¹⁴ Creighton DE. Compensation for changed delivery. BAT, June 27, 1979 Trial Exhibit 11089.

¹⁵ Creighton in the BAT document «No smoker has yet been observed to smoke with the same pattern as a smoking machine»).

“Irrespective of the ethics involved, we should develop alternative designs (that do not invite obvious criticism) which will allow the smoker to obtain significant enhanced deliveries should he so wish.”¹⁶

Sitatene ovenfor viser klart at BAT i utviklingen av de nye sigarettene har kjent til at det er opp til røykeren selv å bestemme hvor mye nikotin (og dermed også andre helseskadelige stoffer) han eller hun ønsker å få ut av en sigarett.

I løpet av 1990-årene kom det en rekke publikasjoner som klart viste at det ikke er noen helsegevinst ved å gå over til ”lette” sigaretter. Disse rapportene er vurdert og oppsummert i en monografi fra US National Cancer Institute⁷

4.1.3. Nikotinavhengighet

4.1.3.1. Kunnskap i 1960- til 1990-årene

I 1964 skrev den amerikanske helsedirektøren: ”Tobakksvanen bør karakteriseres mer som en vanedanning (habituation) enn en avhengighet (addiction)”. I 1979 skriver han: ”Det er ingen overdrivelse å si at røyking er prototypen på stoffmisbruksavhengighet (substance-abuse dependency) og at kunnskap om denne prosessen gir stort håp om å forebygge risiko”. I 1988 kom den endelige konklusjonen som nå er alminnelig akseptert av myndigheter og forskere:

- Sigaretter og andre typer av tobakk er avhengighetsskapende
- Nikotinen er stoffet i tobakk som skaper avhengighet
- De farmakologiske og atferdsmessige prosesser som bestemmer nikotinavhengighet er like de som bestemmer avhengighet til stoffer som heroin og kokain

Allerede i 1959 var BAT klar over betydningen av nikotin i sigarettene. Utfordringen var å redusere tjærenivået mens nikotinnivået ble holdt konstant eller økt, for at kundene skulle opprettholde sin avhengighet:

“[Reducing the nicotine per cigarette] might end in destroying the nicotine habit in a large number of consumers and prevent it ever being acquired by new smokers.”¹⁷

I en rapport fra forskningsinstitusjonen Battelle Memorial Institute til BAT i 1962 uttales følgende som bakgrunn for undersøkelsene:¹⁸

“It is an everyday experience to each smoker that smoking a cigarette helps mastering the numerous stressful stimuli of modern life. This effect is possibly one of the most powerful reasons which make one smoke.

How does nicotine exert this action? The normal defense mechanism against stressful agents is a nearly immediate release of those hormones synthesized by the adrenal cortex which act upon the cell metabolisms: they are called »corticosteroids« and play

¹⁶ BAT Co. R&D views on potential marketing opportunities. 12th September 1984. Minnesota Trial Exhibit 11,275.

¹⁷ BAT Research & Development, Complexity of the P.A.S.A. Machine and Variables Pool, 26 August 1959, Minnesota Trial Exhibit 10,392, http://www.tobacco.neu.edu/mn_trial/, Bates Number 100099115-17.

¹⁸ Sitert etter utdrag i Glantz et al 1996 s 62.

the cardinal role in the defense of the organism against stress. Their release from the gland is mediated through a very complicated system involving the stimulation of hypothalamus and pituitary function. As a working hypothesis we assumed the idea that nicotine could help to master the stressful stimuli by way of enhancing (or facilitating) the normal defence mechanism.”

I mer enn 40 år har tobakksindustrien visst at nikotin i sigaretter er avhengighetsskapene. I interne dokumenter fra 1963 kan man lese:

“Nicotine is addictive. We are, then, in the business of selling nicotine— an addictive drug effective in the release of stress mechanisms.”¹⁹.

“Chronic intake of nicotine tends to restore the normal physiological functioning of the endocrine system, so that ever-increasing dose levels of nicotine are necessary to maintain the desired action. ... This unconscious desire explains the addiction of the individual to nicotine.”²⁰

“[The level of nicotine in our cigarettes] was not obtained by accident...we can regulate, fairly precisely, the nicotine and sugar levels to almost any desired level management might require.”²¹

1967 Internt dokument fra BAT.

“Smoking is an addictive drug attributable to nicotine and the form of nicotine affects the rate of absorption by the smoker.”²²

1977 Internt dokument fra BAT.

“There is a danger in the current trend of lower and lower cigarette deliveries—i.e. the smoker will be weaned away from the habit....[I]f the nicotine delivery is reduced below a threshold ‘satisfaction’ level, then surely smokers will question more readily why they are indulging in an expensive habit.”²³

1979 Internt dokument fra BAT.

“...the high profits traditionally associated with the tobacco industry are directly related to the fact that the customer is dependent upon the product.”²⁴

1980 Internt dokument fra BAT.

¹⁹ Yeaman, “Implications of Battelle Hippo I & II and the Griffith Filter,” 17 July 1963, Document Number 1802.05, <http://www.library.ucsf.edu/tobacco/docs/html/1802.05/>.

²⁰ *From A Tentative Hypothesis on Nicotine Addiction, an essay written by scientists at Battelle and distributed to senior executives at BAT and B&W, 1963 (1200.01, p 1).*

²¹ Sitatet er hentet fra ASH 1998 s 51

²² BAT Research and Development Conference, Montreal, Proceedings, 24.-27. October 1967, Minutes written 8. November 1967. (Minnesota Trial Exhibit 11.332).

²³ BAT, “The Product in the Early 1980s,” 25 March 1977, Minnesota Trial Exhibit 11,386, http://www.tobacco.neu.edu/mn_trial/, Bates Number 1100699974-82).

²⁴ BAT, Key Areas for Product Innovation Over the Next 10 Years. (Minnesota Trial Exhibit 11.283).

“...BAT should learn to look at itself as a drug company rather than as a tobacco company.”²⁵

“A cigarette as a ‘drug’ administration system for public use has very, very significant advantages: Speed. Within 10 seconds of starting to smoke, nicotine is available in the brain. Before this, impact is available, giving an instantaneous catch or hit, signifying to the user that the cigarette is ‘active.’ Flavour, also, is immediately perceivable to add to the sensation. Other ‘drugs’ such as marijuana, amphetamines, and alcohol are slower and may be mood dependent.”²⁶

Det optimale nivået av nikotin i hovedstrømsrøyken er ikke tilfeldig valgt. Hastigheten som nikotinen tas opp med ved å røyke en sigarett kan justeres ved å forandre pH (surhetsgraden) i sigarettene. pH påvirker opptaket av nikotin ved å influere mengden med ”fri” (ikke-ionisert) nikotin i forhold til ”bundet” (ionisert) nikotin. Fri nikotin tas opp raskere av røykeren enn bundet nikotin. Ved å øke mengden med fri nikotin, blir mer nikotin tilgjengelig og muligheten for avhengighet øker. Mengden med ”fri” nikotin kan reguleres ved tilsetning av ammoniakk som er basisk, noe som øker pH og fører derved til mer ”fritt” nikotin. Philip Morris introduserte bruk av ammoniakk i deres sigaretter så tidlig som 1965, og meget raskt økte salget av Philip Morris-merker, spesielt *Marlboro*. Senere har tilsetning av ammoniakk blitt brukt av de aller fleste tobakksprodusenter inklusiv BAT.

Betydningen av ammoniakk beskrives bl.a. i B&Ws håndbok²⁷ for tobakksblandinger. I håndbokens forord og på s 17-18 står det f.eks. at amoniakk reagerer med sukker, og vil visstnok kunne ha en gunstig smaksmessig effekt. Videre angis at ammoniakk ikke bare har denne virkningen. Industriens interne dokumenter viser at ammoniakk tilsettes spesielt på grunn av sin forsterkende effekt på nikotinopptaket hos brukeren²⁸.

Fremstilling av en egen nikotinplante (forkortet fra NOU 2000:16 kap 6 [ref er gitt i NOU])

I midten av 1970-årene satte BAT og B&W i gang et stort prosjekt for å skape en tobakksplante som var spesielt rik på nikotin. Den opprinnelige tanken bak prosjektet var å utvikle et tobakksprodukt som kunne ta opp konkurransen med Philip Morris' salgssuksess med *Marlboro*. BAT og B&W fant imidlertid prosjektet så vellykket at den nye tobakksplanten etter hvert ble dyrket og brukt i tobakksprodukter over hele verden. Prosjektet ble innledet ved at tobakksgenetikere i USA gjennom krysning av tobakksplanter lyktes å dyrke frem et tobakksblad som inneholdt dobbelt så mye nikotin som et vanlig tobakksblad. To av disse plantelinjene dannet sporer som ble kalt henholdsvis Y-1 og Y-2

²⁵ BAT, “Brainstorming 11, What Three Radical Changes Might, Through the Agency of R&D, Take Place in This Industry by the End of the Century,” 11 April 1980, http://www.tobacco.neu.edu/mn_trial/, Minnesota Trial Exhibit 11361, Bates Number 109884190-91.

²⁶ C.C. Craig, “Structured Creativity Group,” BAT R&D, undated, http://www.tobacco.neu.edu/mn_trial/Minnesota Trial Exhibit 10683, Bates Number 100515899-5910.

²⁷ Brown & Williamson's håndbok for tobakksblandinger: Root Technology. A Handbook for Leaf Blenders and Product Developers, February 1991

²⁸ Se for eksempel Brown & Williamson's håndbok for tobakksblandinger: Root Technology. A Handbook for Leaf Blenders and Product Developers, February 1991, især i håndbokens forord og på s 17-18.

inntil Y-1 til slutt fortregnte den andre. I 1983 ble de to plantelinjene fjernet fra markene i Virginia og undergikk genmodifisering ved forskningslaboratoriet DNA Plant Technology (DNAP). Det endelige resultatet ble en tobakksplante som inneholdt mer enn dobbelt så mye nikotin som andre tobakksplanter - hele 6% - og som var mer motstandsdyktig mot sykdom og skade. Samtidig syntes den genmodifiserte tobakken (Y-1-tobakken) å gi mindre tjæreinnhold ved forbrenning enn annen råtabakk.

Prosjektet ble utvidet til et verdensomspennende nettverk drevet frem av B&W og koordinert av BAT i London. Y-1-pollen ble gitt kodennummer og sendt fra USA til Canada, Argentina, Brasil, Costa Rica, Chile, Honduras, Nicaragua, Venezuela, Tyskland, Nigeria, Zimbabwe og Pakistan. Plantasjer i den sørlige del av Brasil overtok etter hvert hovedproduksjonen av Y-1-planter. I løpet av siste halvdel av 1980-årene ble Y-1-produkter sendt til markedstesting i England, Frankrike, Finland, Norge, Sveits, Tyskland, Malaysia og Australia.

Et problem i 1980-årene var at Y-1-tobakken hadde for høyt nikotininnhold til å kunne brukes i ”light”-produkter. Dermed var en betydelig del av sigarettmarkedet uaktuelt. For BAT kom løsningen i 1990 da BATs laboratorium i Southampton ved bruk av karbondioksid utviklet en ekspansjonsprosess av tobakken slik at det ble lavere nikotininnhold i sigaretttrøyk i Y-1-produktene. I 1990-årene er Y-1-tobakk blitt benyttet i sigarettmerker som Lucky Strike Plains, Prime, Private Stock, Raleigh 100s, Raleigh Lights King Size, Richland King Size, Richland Lights King Size, Summit, Viceroy King Size og Viceroy Lights King Size.

I mars 1994 begynte FDA å undersøke nærmere B&Ws Y-1-prosjekt. I januar 1997 ble det tatt ut tiltale mot DNA Plant Technology for å ha konspirert med tobakksindustrien om å skape en nikotinplante og for å ha brutt eksportlovgivningen.

Informasjonen ovenfor viser at BAT har vært klar over den avhengighetsdannende effekten av nikotin lenge før det var alminnelig akseptert av legevitsenskapen. BAT utnyttet også den avhengighetsdannende effekten i utviklingen av nye sigaretter. BAT visste at dersom de skulle få røykerne til å fortsette og røyke samt rekruttere nye røykere var det viktig at sigaretttrøyken inneholdt passende mengder nikotin.

Tiltross for tobakksindustriens kunnskaper om nikotinets avhengighetsdannende effekt, ble dette benektet. Dette kulminerte i 1994 under en U.S. Congressional hearings da sjefene for de 7 største tobakksfirmaene vitnet under ed:

“I do not believe that nicotine is addictive.”—Thomas Sandefur (B&W).

4.1.3.2. Kunnskap i 2005

I US Surgeon General’s Report fra 1988²⁹ står det at de farmakologiske og atferdsmessige prosesser som bestemmer nikotinavhengighet er like de som bestemmer avhengighet til stoffer som heroin og kokain. Denne konklusjonen er allment akseptert. Man blir lettere avhengig av nikotin enn av kokain, heroin eller alkohol. Tilbakefall ved stoffslutt er av samme størrelsesorden for nikotin, heroin, alkohol og sannsynligvis kokain.

Abstinenssymptomer for nikotin er svakere enn de for alkohol og heroin, men sterkere enn for kokain. Mange hevder at det er vanskeligere å slutte å røyke enn å slutte med heroin. Det er

²⁹ US Department of Health and Human Services. The Health Consequences of Smoking—Nicotine Addiction: A Report of the Surgeon General, Washington DC. 1988

holdepunkt for at forskjeller i nikotinavhengighet i befolkningen kan være relatert til genetisk predisposisjon³⁰

Utsagn på internett siden til BAT⁵ (08.06.05)

“Can people quit smoking?”

We accept the common understanding today that smoking is addictive. Certainly smoking is pleasurable and smokers can find it hard to quit even though they know that smoking brings a real risk of serious disease. People realise, as they should, that someone who starts smoking may find it difficult to quit.

It has been known for centuries that smoking may be difficult to quit. Public health authorities have reached differing conclusions in the past, but most now describe cigarette smoking as an addiction.

However, we believe it is also important that smokers who decide to quit realise they can, provided they have the motivation to quit and believe that they can. Millions of smokers have quit without any medical help, and millions have modified how often, where and when they smoke in the light of differing social norms. In some countries, such as the UK, there are now almost as many ex-smokers as smokers.

A variety of ways have been suggested to help people quit, including the use of nicotine replacement therapy (using patches and gums). Most people believe, however, that the most important factors in quitting successfully are having the motivation to quit and the self-belief that you can do so.”

Det burde vært påpekt hvor raskt avhengighet kan utvikles. Studier av skolebarn indikerer at nikotinavhengighet kan utvikle seg i løpet av få uker etter at man har begynt å røyke en gang iblant, og ofte før et daglig røykemønster er etablert³¹ Videre burde det vært påpekt at for noen mennesker som er blitt avhengige av nikotin synes det å være tilnærmet umulig å slutte.

4.1.4. Passiv røyking

Nedenfor er konklusjonene fra de viktigste vitenskapelige evalueringer oppsummert for lungekreft og hjerte- og karsykdommer. Allerede i 1988 ble det innført røykfrie fellesmiljø i Norge for å beskytte ikke-røykere mot de helseskadelige effektene av tobakksrøyk.

Lungekreft

1986 International Agency for Cancer Research/WHO. *Tobacco smoke is carcinogenic*
US Surgeon General. *Involuntary smoking can cause lung cancer in nonsmokers*

³⁰ Dybing E, Sanner T. Nikotinavhengighet – medisinsk – biologiske forhold. Tidskr Nor Lægeforen 122: 302, 2002.

³¹ McNeil AD et al., Nicotine intake in young smokers: longitudinal study of saliva cotinine concentrations. Am J Public Health 1989; 79: 172–5;. DiFranza JR et al., Initial symptoms of nicotine dependence in adolescents. Tob Control 2000; 9: 313–9).

- 1992** US Environmental Protection Agency. *Environmental tobacco smoke is a human carcinogen*
- 1997** California Environmental Protection Agency. *Lung cancer is causally associated with ETS exposure* (ETS, Environmental Tobacco Smoke; det samme som passiv røyking).
Australia National Health and Medical Research Council ...*exposure to ETS increases the risk of lung cancer in non-smokers*
- 1998** UK Scientific Committee on Tobacco and Health. *Passive smoking is a cause of lung cancer*
- 2002** International Agency for Cancer Research/WHO. *There is sufficient evidence that involuntary smoking (exposure to secondhand or 'environmental' tobacco smoke) causes lung cancer in humans.*
Involuntary smoking (exposure to secondhand or 'environmental' tobacco smoke) is carcinogenic to humans (Group 1).
British Medical Association. The Board of Science & Education. *There is conclusive evidence that passive smoking causes lung cancer*

Hjerte- og karsykdommer

- 1986** US National Research Council. *With respect to chronic cardiovascular morbidity and mortality, although biological plausible, there is no evidence of statistically significant effects due to ETS exposure, apart from the study by Hirayama in Japan.*
- 1994** American Medical Association. Adopted at the Annual Meeting. *Urges that available evidence indicates that passive smoke exposure is associated with increased risk of sudden infant death syndrome and of cardiovascular disease.*
- 1997** Australia National Health and Medical Research Council. *Passive smoking may increase the risk of IHD but other, non-causal, explanations are possible.*
California Environmental Protection Agency. Republished in 1999 as Monograph 10.
The National Cancer Institute. *Effects Causally Associated with ETS Exposure: Cardiovascular Effects: Heart disease mortality, acute and chronic coronary heart disease morbidity.*
- 2002** International Agency for Cancer Research/WHO. *Epidemiological studies have demonstrated that exposure to secondhand tobacco smoke is causally associated with coronary heart disease.*
British Medical Association. The Board of Science & Education. *There is conclusive evidence that passive smoking causes ...coronary heart disease, the onset of symptoms of heart disease and*

BAT har en lang historie for å nekte at passiv røyking kan føre til alvorlige helseskader. I 1988 skrev de:

“All allegations that passive smoking is injurious to the health of non-smokers, in respect of the social cost of smoking as well as unreasonable demands for no smoking areas in public places, should be countered strongly.”³²

I referatet til et møte i BAT i 1988 fremgår det at Philip Morris ønsket finansiell hjelp fra BAT til *Project Whitecoat* til å engasjere forskere til å gjøre undersøkelser som tobakksindustrien ønsket og stimulere uenighet om effektene av passiv røyking³³.

³² BAT, ‘Note on a special meeting of the UK Industry on Environmental Tobacco Smoke,’ 17 February 1988, 301150179 – 184.

‘The consultants should, ideally, according to Philip Morris, be European scientists who have had no previous connection with tobacco companies...’³⁴.

“Their idea is that the groups of scientists should be able to produce research or stimulate controversy in such a way that public affairs people in the relevant countries would be able to make use of, or market, the information.”³⁵.

Et eksempel på samarbeidet mellom BAT og Philip Morris er rapporten:

ENVIRONMENTAL TOBACCO SMOKE AND LUNG CANCER AN EVALUATION OF THE RISK written by J Benítez, Spain, JR Idle, UK and Norway (chairperson), HE Krokan, Norway, PHM Lohman, The Netherlands, M Roberfroid, Belgium, A Springall, UK.

Rapporten kom våren 1996 og var betalt av BAT, Philip Morris og Rothmans. Blant forfatterne var det to professorer fra Universitetet i Trondheim (J Idle og HE Krokan).

Rapporten ble omtalt i Dagbladet 18 mai 1996. I ingressen står det:

”En ny undersøkelse, ledet av professor Jeffrey Idle ved Universitetet i Trondheim, vekker internasjonal oppsikt. Ekspertene bak undersøkelsen hevder at man ikke får lungekreft av passiv røyking. Videre står det bl.a. – Jeg håper rapporten blir lest slik den er skrevet, som ærlig og redelig vitenskap, og at vi ikke blir dømt ut fra hvor pengene til prosjektet kom fra, sier professor Idle som i dag er tilknyttet Institutt for samfunnsmedisin ved Medisinsk Teknisk Senter i Trondheim.”

På bakgrunn av rapporten hadde Philip Morris en serie med annonser som konkluderte med at passiv røyking var ufarlig. Rapporten har blitt imøtegått av bl.a. Smith GD, Phillips AN.

Passive smoking and health: should we believe Philip Morris’s ”experts”? BMJ 313: 92, 1996 og Rebuttal to the report: Environmental tobacco smoke and lung cancer an evaluation of the risk written by J Benítez, Spain, JR Idle, UK and Norway (chairperson), HE Krokan, Norway, PHM Lohman, the Netherlands, M Roberfroid, Belgium, A Springall, UK by Tore Sanner, Erik Dybing, James Repace, and Harri Vainio.

Verdens helseorganisasjons kreftforskningsinstitutt (International Agency for Cancer Research; IARC) gjorde en epidemiologisk undersøkelse for å se på risiko for lungekreft i forbindelse med passiv røyking. Før IARCs undersøkelse ble publisert, laget BAT en plan om å spre desinformasjon i media om undersøkelsen. Dette er beskrevet i et internt dokument fra 1997 kalt IARC Response Plan.

“Please remember that British American Tobacco is likely to be the only international tobacco company commenting on this study. The onus is on our company to state the industry’s case and, if appropriate in your market, you should ensure that you exploit all opportunities to do so”³⁶.

³³ Tobacco Company Strategies to Undermine the Tobacco Control Activities at the World Health Organisation, Report of the Committee of Experts on Tobacco Industry Documents, 2000, www.who.int/tobacco/media/en/who_inquiry.pdf.

³⁴ BAT, ‘Note on a special meeting of the UK Industry on Environmental Tobacco Smoke’, 17 February 1988, 301150179 – 184).

³⁵ S Boseley, “‘Foul Play’ by Tobacco Firm”, the *Guardian*, 9 March 1998.

³⁶ Keith Gretton, IARC response plan, 1997, <http://bat.library.ucsf.edu/data/m/f/c/mfc60a99/mfc60a99.pdf>.

De to hovedbudskapene var:

“To communicate that the science does not establish ETS as a cause, or risk factor, for lung-cancer in non-smokers” “To limit the opportunity for this study to be taken out of context to justify public smoking restrictions.”

I overensstemmelse med denne planen fortalte Chris Proctor, forskningssjef ved BAT, *Guardian* at IARC undersøkelsen:

“confirms what we and other scientists have long believed – that while smoking in public may be annoying to some non-smokers, the science does not show that being around a smoker is a lung-cancer risk”³⁷

BAT sendte ut en pressemelding som sa:

“Europe’s largest ever passive smoking study has failed to establish a meaningful risk of lung cancer to non-smokers”³⁸

IARC rapporten ble publisert i oktober 1998 i *The Journal of the National Cancer Institute*. Samtidig sendte IARC ut en entydig pressemelding som sa: *“Passive smoking does cause lung cancer, do not let them fool you.”³⁹*

Helseeffektene av passiv røyking er en av de største trusselene for tobakksindustrien. De bidrar til at nasjonale myndigheter fastsetter stadig større områder hvor det ikke er tillatt å røyke og at det blir mindre sosialt akseptert å røyke. Mange slutter å røyke for ikke å skade sin familie og sine venner, andre slutter for de blir lei av å bli nektet å røyke.

Utsagn om passiv røyking på internett siden til BAT⁵ (08.06.05)

Environmental Tobacco Smoke

There are claims that environmental tobacco smoke (ETS), sometimes called 'passive smoking', is a cause of various diseases. We believe, however, the claim that ETS exposure has been shown to be a cause of chronic disease is not supported by the science that has developed over the past 20 years or so. In our view, it has not been established that ETS exposure genuinely increases the risk of non smokers developing lung cancer, heart disease or chronic obstructive pulmonary disease

Utsagnet ovenfor viser at BAT mot bedre vitende gir direkte usann informasjon.

Ved utarbeidelsen av IARCs monografier sitter verdens ledende eksperter sammen i 10 dager og går gjennom all dokumentasjon som finnes i den åpne vitenskapelige litteraturen. IARCs monografier er ansett å representere det aller beste når det gjelder å bedømme mulig kreftfremkallende egenskaper ved et stoff eller en stoffblanding. Konklusjonene i monografien om passiv røyking konkluderer klart med at passiv røyking kan gi lungekreft hos ikke-røykere⁴⁰. Konklusjonen er basert på undersøkelser av ikke-røykere utsatt for

³⁷ S Boseley, “‘Foul Play’ by Tobacco Firm”, the *Guardian*, 9 March 1998.

³⁸ BAT press release, 1998, tobaccodocuments.org/pm/2063594018.html.

³⁹ WHO press release, ‘Passive Smoking does Cause Cancer, do not Let them Fool You’, 1998 www.who.int/inf-pr-1998/en/pr98-29.html.

⁴⁰ International Agency for Research on Cancer. Tobacco smoke and involuntary smoking. IARC Monogr Eval Carcinogen Risks Hum 2004; 83: 51 - 1413.

konsentrasjoner av passiv røyking som man vanligvis finner i hjem hvor det røykes eller på vanlige arbeidsplasser hvor det er tillatt å røyke.

4.2. Reklame og annonsering

Tobakksindustrien angir at hensikten med reklame og annen markedsføring utelukkende er å påvirke *“brand loyalty”* og *“switching”*. Begge disse formålene er dokumentert å være feil. En gjennomgang av interne dokumenter til BAT og det kanadiske datterselskapet Imperial Tobacco viser at reklamen i virkeligheten er rettet mot to segmenter nemlig *“starters”* (16 år gammel ungdom) og *“concerned smokers”* (kunder som vurderer å slutte og røyke som følge av engstelse for å utvikle helseskader). For å rekruttere nye røykere prøver BAT å kommunisere uavhengighet, frihet og akseptering blant venner. Disse annonsene viser røykere som attraktive og uavhengige, aksepterte og beundrede, atletiske og hjemme i naturen. For de helsebeviste røykerne viser reklamen *“lighter”*-merker som beroliger røykerne for at de ikke skal slutte å røyke men gå over til *“lette”* eller *“milde”* sigaretter. Reklamen søker å tilkjenne en utstråling av velvære og harmoni med naturen⁴¹.

Interne dokumenter fra BAT viser hvordan lederne i BAT diskuterte bruk av populære musikkband, leketøy, og videospill for å tiltrekke seg ungdom. BAT har prøvd å vinne tillit hos publikum ved å gi inntrykk av sosial ansvarlighet ved f.eks. å påvirke internasjonale fora for en minimums alder på 18 år for å kjøpe tobakk. Men interne dokumenter viser imidlertid at BATs kampanjer var en *“public relation”* øvelse som ikke var forventet å redusere ungdomsrøyking.

I et memo skrevet i mai 1999 til Tom Moser, sjef for global sponsorering i BAT, blir det foreslått at 3 millioner modellbiler skal distribueres sammen med en avis i Brasil fra august til oktober 1999. I en telefaks til Tom Moser i november 1998 fremmes forslag om reklame for barn/ungdom:

“We feel strongly (and have been advised by professional animators) that we should not follow the ‘cuddly/funny animal’ character concept as the NFL” (National Football League) “pre-game show, Disney theme parks or events like the World Cup. We feel this concept has run its course and is probably more popular with very young children rather than ‘kids’.” Det står videre “Our direction will be computers. For example, a computer-rendered character, as in the characters from the PlayStation game Tomb Raider or Tekken.”

Flere dokumenter beskriver BATs strategi overfor Syd-Afrikas ungdomsmarked. En rekke ungdomsselskap blir arrangert med populære band som *“Bush”* og *“The Violent Femmes”*. *“Bush”* beskrives som *“a cult band”* med *“very strong attraction amongst target audience”*. I marketstrategien for selskapene ble BAT sin medvirkning skjult for å omgå Syd-Afrikas reklameforbud, men BATs medvirkning ble introdusert under selskapene og på BAT sin hjemmeside.

⁴¹ Pollay RW. Targeting youth and concerned smokers: evidence from Canadian tobacco industry documents. Tobacco Control 9: 136–147, 2000.

En undersøkelse som ble publisert i 2002⁴² konkluderer: *“Tobacco industry youth programs do more harm than good for tobacco control. The tobacco industry should not be allowed to run or directly fund youth smoking prevention programs.”*

Verdensmesterskapet i fotball 2002 i Malaysia startet på Verdens røykfrie dag. FIFA (Federation Internationale de Football Association) hadde underskrevet en avtale med WHO at det skulle være et røykfritt arrangement. Ikke desto mindre ble TV overføringene i Malaysia betalt av Dunhill med reklame av BAT. Averteringen startet 1 måned før arrangementet og fortsatte under turneringen. BAT brukte USD 5 millioner under verdensmesterskapet. Dette skjedde til tross for at det skulle være et røykfritt arrangement og Malaysia hadde forbudt direkte sigarettannonser på TV allerede i 1993⁴³

I en internettkampanje har BAT forsøkt å trekke ungdom til barer og klubber hvor de reklamerer for sine sigaretter. Samtidig har BAT prøvd å skjule at det var de som står bak kampanjen. Bakgrunnen for internettkampanjen er at stadig flere land forbyr reklame for sigaretter. I et internt BAT notat fra 2001 står det⁴⁴

“One perceived risk for the Horeca portal (kodenavn for internettportalen) is the possible association with BAT and thus tobacco. A key success factor is developing a customer perception that the site is trendy and “happening”. Any adverse news articles from trade or consumer press may prove damaging”.

I Vedlegg er det vist eksempler på BAT sin reklame samt hvordan BAT omgår forbudet med betegnelser som ”light” ved fargekoder på pakkene.

Rettsaker som følge av reklame i 2005

I Syd-Afrika er det forbudt å reklamere for tobakksvarer. Fjortende juli 2005 fant Advertising Standard Authority (ASA) BAT skyldig i *“illegal and irresponsible”* reklame for sigarettmerket Peter Stuyvesant. ASA bestemte at BAT måtte slutte å dele ut brosjyrer om sigarettmerket Peter Stuyvesant. ASA karakteriserte virksomheten til BAT som *“criminal activity”*. National Council Against Smoking i Syd-Afrika planlegger å anlegge sak mot BAT. En dom for å bryte reklameforbudet kan gi en bot på € 25 000⁴⁵

Comité National Contre le Tabagisme i Frankrike har nylig vunnet et rettsak mot BAT. BAT hadde i forbindelse med markedsføring av sigarettmerket Winfield lansert *“fun packets”* beregnet på å tiltrekke 10–14 år gamle barn. Tjuetredje juni 2005 ble 3 direktører i BAT dømt av apelldomstolen i Rennes til å betale bøter på € 40 000⁴⁶

⁴² Landman, A, Ling, P, and Glantz, SA, Tobacco Industry Youth Smoking Prevention Programs: Protecting the Industry and Hurting Tobacco Control. Am J Public Health 92: 917-930.

⁴³ Assunta M. BAT flouts tobacco-free World Cup policy. Tobacco Control 11: 277–278, 2002.

⁴⁴ Simpson D. BAT’s Internet Marketing Plan. Tob. Control 10: 92, 2001

⁴⁵ <http://www.businessday.co.za>.

⁴⁶ Eur News Bull 123: 1-7 July 2005.

4.3. Smugling

4.3.1. Generelt

Smugling av sigaretter forekommer over hele verden, selv i områder hvor sigarettavgiftene er lave. Et internt dokument fra BAT⁴⁷ angir at 324 milliarder eller nesten 6% av verdens sigarett salg er DNP (duty not paid), tobakksindustriens betegnelse for smuglergods. Øst-Europa og Asia/Stillehavsregionen utgjør størstedelen av smuglingen med omkring 85 milliarder hver, mens Vest-Europa utgjør 50 milliarder. I forhold til det totale markedet utgjør smuglersigaretter i Øst-Europa ca 13%, Mellom-Østen ca 12%, Latin-Amerika ca 9% og Vest-Europa ca 7%. Vest-Europa har de høyeste sigarettprisene i verden, og de var i 1996 fire til fem ganger høyere enn i Afrika, Mellom-Østen og Øst-Europa. Dette viser at smugling ikke drives av "markedskreftene", men av tilgang på DNP sigaretter.

Smuglersigaretter er billigere enn lovlig importerte sigaretter, og lavere priser øker konsumet spesielt blant unge og fattige. I mange tilfeller vil smuglersigarettene ødelegge myndighetenes arbeid for å redusere bruken av tobakk. I tillegg reduseres statens inntekter, og det vil særlig ramme fattige land.

BAT redegjør for sitt syn på smugling i et dokument datert 16 februar 2000 hvor de skriver som svar på spørsmål fra det britiske House of Commons Health Select Committee:

"Smuggling damages our business. We would make more money in the long term if it could be eliminated. We would like every market to be entirely rid of it."

5 desember 2001 skriver de imidlertid:

"This continued growth should be achieved despite an expected reduction of some 2-3% in volumes in 2002. Economic conditions will have an impact on Group performance in the coming year and the Group's operational management has reviewed their procedures and decided to apply even more stringent criteria for the supply of products to trade customers, especially in the area of duty-free sales."

Uttalelsene ovenfor indikerer at BAT tjener på smugling, i hvertfall innenfor et midlere langt tidsperspektiv. Andre dokumenter viser at BAT brukte smugling som et våpen i kampen om markedsandeler. BAT utøver meget streng kontroll over sitt distribusjonssystem for å hindre et grått marked for sine egne produkter for dermed å unngå underminering av sin egen markedsstrategi, og for å være sikker på at distributørene konkurrerer med konkurrentene og ikke med hverandre. Tiltross for at BAT nekter for at de kan kontrollere sitt distribusjonssystem, viser dokumenter og erfaring at de kan kontrollere det dersom de ønsker det.

Kort tid før BAT dokumentet av 16.02.00 (se ovenfor) hadde et advokatfirma som arbeidet for BAT skrevet i et "privileged and confidential" notat fra 11.02.00 vedrørende funnene til advokaten som gikk i gjennom dokumentene til BAT at *"the evidence did show that the tobacco company had deliberately used smuggling channels to "establish itself" and "grow its marked share in Latin America"* (Guardian Unlimited Politics 03.10.05; <http://politics.guardian.co.uk/conservatives/story/0,9061,1583419,00.html>)

⁴⁷ BATCo Global Five-year Plan 1994-1998, BB0153/DEP0274/500018206/
www.ash.org.uk/smuggling/048.pdf

Dokumenter fra tobakksindustrien bruker ikke ordet ”smugling”, men bruker i stedet kodeord i tillegg til at de ikke ønsker å lage dokumenter som kan være avslørende:

“[I]n future, please do not distribute such sensitive matters beyond myself and do not name interested parties. Ideally, all such communication should be oral and only personal hand-written notes maintained. I recognize the practical problems, but the down-side risk is very considerable.”⁴⁸

Eksempler på kodeord brukt i tobakksindustriens dokumenter:

Transit

“With regard to the definition of transit it is essentially the illegal import of brands from Hong Kong, Singapore, Japan, etc., upon which no duty has been paid”⁴⁹.

Duty Not Paid (DNP).

“[The DNP market] is the volume of cigarettes produced in Venezuela, exported (mainly to Aruba) and re-entering Venezuela as transit plus transit cigarettes produced elsewhere (mainly Ecuador and Brazil)”⁵⁰

General Trade (GT).

“The imported segment [in Taiwan] has increased each year and penetration reached 32.6% in 1993. This figure includes legal imports which accounted for 6.7 bns in 1993...plus GT imports estimated at 7.6 bns (17.4% SOM [share of market])”⁵¹

Tobakksindustrien skylder ofte på organisert kriminalitet når det gjelder smugling av sigaretter, men mye av den organiserte kriminelle smuglingen som forklarer størstedelen av smuglingen, skjer med kjennskap og bistand fra tobakkindustrien.

Tilgjengelige dokumenter viser at BAT sin rolle i smuglingen ikke er å f.eks. kjøre lastebiler gjennom tollene eller bestikke myndighetspersoner. Dokumentene tyder derimot på at BATs rolle har bestått i å styre og kontrollere det svarte markedet og egne produkter nesten på samme måte som de kontrollerte det lovelige markedet uten at de eide forhandlerkjedene. I det svarte markedet organiserte BAT et system av mellommenn til å selge til smuglere og ha kontroll på sluttmarkedet for å øke markedsføringen av de ønskede produkter samt hindre at smuglede sigaretter kom på markeder hvor BAT ikke ønsket det.

Etter et spørsmål fra House of Commons Health Select Committee til BAT svarte Styreformann i BAT Martin Broughton:

“DNP is, or then was and I think still is actually a part of the Argentine market. Part of the Argentine market is DNP and for the sake of Messrs Cambell and Bates, in this case that means smuggled. The fact is that it is part of the market, that it is part of the market dynamics of the country. To have it exploited by others is just not acceptable”⁵².

⁴⁸ BAT internal memo, Chris Reynolds to Neil Lovett, 08 March 1990. BAT Bates No. 301659640.

⁴⁹ BAT letter dated 25 August 1989. BAT Bates No. 302000021.

⁵⁰ BAT internal document, file owner Keith Dunt, “Venezuelan Market Definitions and Assumptions,” undated, BAT Bates No. 500025647.

⁵¹ BAT internal document entitled “Review of Asia-Pacific Market,” January 1995, BAT Bates No. 502628801.

⁵² House of Commons Health Select Committee Second Report 1999-2000.

I et brev fra mai 1993 godkjente BAT å øke sin andel av sigaretter ved å øke andelen av smuglede sigaretter. Brevet viser også at BAT ønsker å kontrollere tilførselen av smuglede sigaretter slik at det ikke skader det lovlige salget:

“SUBJECT: DNP BRAZIL – ARGENTINA.” “This note is to clarify the position of BAT Industries in the above business. I am advised by Souza Cruz that the BAT Industries Chairman has endorsed the approach that the Brazilian Operating Group increase its share of the Argentinean market via DNP.”... “This note is to advise you on the impact the increased DNP volume will have on the results of your Argentinean subsidiary”⁵³

Kenneth Clarke (visepresident i BAT og tidligere helseminister i Storbritannia) har offentlig innrømmet at BAT selger sigaretter til kjøpere som de vet vil tilby varene på svartebørsen:

“Where any government is unwilling to act or their efforts are unsuccessful, we act, completely within the law, on the basis that our brands will be available alongside those of our competitors in the smuggled as well as the legitimate market”⁵⁴

I en redaksjonell artikkel neste dag i *Guardian* står det at utsagnet til Clarke var en utrolig innrømmelse: *“He has openly admitted that the company supplies cigarettes knowing that they are likely to end up on the black market”⁵⁵*.

Tobakksindustrien tjener på smugling fordi de selger sine sigaretter til engrosforetninger, som igjen bringer billigere sigaretter til kjøpere eller omgår importrestriksjoner slik at sigarettene kan kjøpes i land hvor de ikke er tillatt. Ved salg av smuglersigaretter taper myndighetene avgiftsinntekter. Røykere som ellers ville slutte eller røyke mindre, fortsetter å røyke eller røyker mer til lavere pris og større tilgjengelighet. Dermed påfører de samfunnet mer helseskader.

Tobakksindustrien hevder at høye avgifter på tobakk er hovedårsaken til smugling og at reduserte avgifter er det eneste tiltaket som vil hindre smugling. I virkeligheten er priser bare én faktor som påvirker smugling. Andre viktige faktorer er industriens egen rolle i smugling og mangel på tilstrekkelig kontroll med tobakksprodukter i internasjonal handel.

BAT har styrt smugling av sine produkter i mange år. Svartebørshandel har vært betraktet som en viktig handelskanal. Interne dokumenter viser at BAT behandler svartebørshandel som en del av ”business-as-usual” med prisstrategi, markeds lansering og tilbaketrekning av merker, markeds kampanjer, mellommenn og avtaler om forhandleroppdrag. BAT har brukt smugling til å komme inn på lukkede markeder (spesielt Kina og Vietnam), i priskrig med konkurrenter, vinne markedsandeler i forhold til billige lokale produsenter, og til å underminere tobakksavgiftspolitikken i et land. Ved å forenkle virksomheten til den kriminelle mafia støtter BAT indirekte hvitvasking av penger, og den illegale narkotika- og våpenhandel. ASH (Action on Smoking and Health) i Storbritannia oversendte sin informasjon

⁵³ Dunt K, BAT Co Ltd. DNP Brazil – Argentina. Letter, 18 May 1993.

⁵⁴ Clarke K, Dilemma of a cigarette exporter, *The Guardian*, 3 February 2000.

⁵⁵ Editorial, A dirty business, *The Guardian*, 4 February 2000.

til the House of Commons Health Select Committee⁵⁶. Journalister har gått gjennom sakene og laget en imponerende anklage mot BAT⁵⁷

Etter å ha gått gjennom holdepunktene og holdt en muntlig høring, anbefalte the House of Commons Health Select Committee at Department of Trade and Industry (DTI) skulle sette i gang en "Companies Act" undersøkelse for å dokumentere virksomheten til BAT⁵⁸. Utenriksminister Stephen Byer utalte 30.10.00: *"I have given careful consideration to the unanimous recommendation of the select committee that the DTI should investigate the allegations of BAT's involvement in smuggling." ... "I have decided to appoint investigators to look into this and to report back to me as soon as possible. I will then decide what further steps I must take and whether the facts support a reference to other authorities."*⁵⁹

I lys av rapporten fra Commons Health Committee og som følge av bekymring i Parlamentet⁶⁰ satte inspektører fra DTI 30 oktober 2000 i gang en undersøkelse av BAT sin organisasjon og dokumenter. Etter 3 år stoppet imidlertid DTI undersøkelsene etter at de ikke hadde funnet noe som tilsa en kriminell anmeldelse.

Labour MP Kevin Barron som nå er leder av Commons Health Committee sa 03.10.05 at han ville ha et møte med David Hinchliffe som ledet komiteen da Ken Clarke vitnet for komiteen i februar 2000 for at de skulle vurdere om Ken Clarke i lys av det interne BAT dokumentet av 11.02.00 (omtalt på side 23) har gitt uriktige og misvisende opplysninger⁶¹.

4.3.2. Canada

Tidlig i 1990-årene da sigarettprisene var meget høyere i Canada enn i USA utviklet det seg et stort smuglermarked i Canada. Kanadiske sigarettmerker produsert i Canada ble eksportert til USA og deretter smuglet tilbake til Canada. Til å begynne med sa kanadiske tobakksfirmaer som inkluderte datterbedrifter til RJR, Philip Morris og BAT, at de ikke ville selge sigaretter til smuglerne, men det viste seg at de raskt begynte å eksportere milliarder av sigaretter til USA for å skaffe smuglerne tilstrekkelig med sigaretter. I et brev fra BATs datterbedrift i Canada til Ulrich Herter, administrerende direktør i BAT heter det:

⁵⁶ Health Committee, The tobacco industry and the health risks of smoking, June 2000. Supplementary memorandum by Action on Smoking and Health, Tobacco Smuggling (TB 18B).

⁵⁷ The International Consortium of Investigative Journalists. Tobacco Companies Linked To Criminal Organizations In Lucrative Cigarette Smuggling. March 2001. Washington DC, Center for Public Integrity; The International Consortium of Investigative Journalists. Major Tobacco Multinational Implicated In Cigarette Smuggling, Tax Evasion, Documents Show. 31 January 2000. Washington DC, Center for Public Integrity; The International Consortium of Investigative Journalists. Global Reach of Tobacco Company's Involvement in Cigarette Smuggling Exposed in Company Papers. 2 February 2000. Washington DC, Center for Public Integrity.

⁵⁸ House of Commons Health Committee, The tobacco industry and the health risks of smoking, Second Report 1999-2000).

⁵⁹ Monday, 30 October, 2000, 14:28 GMT <http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk/998473.stm>

⁶⁰ See Early Day Motion 993 British American Tobacco and tobacco smuggling.

⁶¹ <http://politics.guardian.co.uk/conservatives/story/0,9061,1584340,00.html>

*“As you are aware, smuggled cigarettes...represent nearly 30% per cent of total sales in Canada, and the level is growing. Although we agreed to support the Federal government’s effort to reduce smuggling by limiting our exports to the U.S.A., our competitors did not. Subsequently, we have decided to remove the limits on our exports to regain our share of Canadian smokers....Until the smuggling issue is resolved, an increasing volume of our domestic sales in Canada will be exported, then smuggled back for sale here”*⁶²

I 1997 sa to tidligere B&W salgsdirektører seg skyldige i å skaffe smuglere sigaretter som ble smuglet til Canada fra et B&W lager i Alabama, USA. Dette var sigaretter som det ikke var betalt avgift for⁶³.

Undersøkelser som Montreal Gazette har gjort viser at Imperial Tobacco (Canadisk datterselskap av BAT) var involvert i smuglingen av sigaretter til Canada⁶⁴.

4.3.3. Afrika

Interne BAT dokumenter tyder på at BAT har deltatt i smugling i omkring 30 land i Afrika. Fra slutten av 1970 årene til begynnelsen av 1990 årene har BAT organisert både lovlig og ulovlig tobakkssalg i Afrika. I dokument merket 'hemmelig' fra BATUKE (BAT datterselskap; United Kingdom & Export) står det:

*“Two key General Trade markets will account for 4.7 billion units or 22% of BATUKE’s total shipments,” and £3.8 million (or approximately \$6 million in US dollars) “will be invested to grow our business in the GT markets”*⁶⁵.

BAT sin mellomagent i Afrika i 1980-årene var et firma i Liechtenstein, Sorepex Anstalt. I tre BAT dokumenter heter det:

*“One of the main functions of SOREPEX was to allow BAT to keep at arm’s length from transit customers— particularly in Cameroon”*⁶⁶

*“Our objective now is to preserve the ‘façade’ that Sorepex represents us and the sensitive markets of Togo, Benin, Niger (Unit I) and Equatorial Africa (Unit II) but, at the same time, enable the BAT field force to take over the management of this important business”*⁶⁷.

⁶² BAT Bates No. 5000281453 June 1993, available at www.public-i.org/ITL_to_Herter.pdf.

⁶³ See, e.g., Dow Jones News Service, “Ex-Brown and Williamson Manager Gets Probation for Smuggling” (October 15, 1997); Marsden, W., et al., 3 March 2001.

⁶⁴ Marsden, 18 December 1999; Marsden, 3 March 2001; Thompson, F., “Imperial Tobacco, Imasco, and the Smuggling of Cigarettes into Canada,” Non-Smokers’ Rights Association (Canada) (January 28, 2000), <http://www.nsradnf.ca/english/imptob/Imperial%20Tobacco%20smuggling.html>.

⁶⁵ Beelman, M., et al., International Consortium of Investigative Journalists, Center for Public Integrity, *Global Reach of Tobacco Company’s Involvement in Cigarette Smuggling Exposed in Company Papers*, 2 February 2000, www.public-i.org/story_01_020200.htm.

⁶⁶ BAT memo to file, “Note on Sorepex Meeting, Paris-28th June 1988,” John Ticehurst, 05 July 1988, BAT Bates No. 301626935.

⁶⁷ BATUKE letter, R Howe to M Binst, 28 April 1988, BAT Bates No. 301626956).

“First, Bogno will buy loads of 300 cartons: that’s the capacity of his truck given the fact that there is other merchandise which ‘will hide’ the cigarettes”⁶⁸.

4.3.4. Latin-Amerika

Smuglingen til Colombia er godt kjent. BAT prøvde imidlertid å fjerne dokumenter:

“The Bogota office will be clean by Q3/94 in reference to DNP information. Management of DNP will be in Caracas”⁶⁹.

BAT-dokumenter viser at sigarettmerker fra det amerikanske datterselskaper B&W ble smuglet til Columbia og Paraguay:

“B&W will hand over these two markets [Colombia/Paraguay] to BATCO by March 1...B&W and BATCO will closely coordinate business in Panama with [alleged smuggling middleman] Pangelli [sic]. Otherwise, the B&W border business in South America transfers to BATCO”⁷⁰

I 2001 rapporterte myndighetene i Colombia at de fremdeles beslagla store mengder med smuglede sigaretter tiltross for at BAT hadde sagt at de ville gjøre alt de kunne for å avslutte ulovlig handel.

4.3.5. Asia

Et brev til International Brand Group (IBG) ved BAT sitt hovedkvarter i England viser at BAT kontrollerer prisene av ulovelige solgte sigaretter i Asia:

“Pricing of transit brands are to be advised by IBG”⁷¹.

Singapura United Tobacco Limited (SUTL), et handelsfirma i Singapore, har vært en partner til BAT i forbindelse til handel i Asia. Interne dokumenter viser at SUTL har også fått tillatelse av BAT til å kontrollere smuglingen til Asia på vegne av BAT. SUTL oppgave i 1995 – 99 var:

“To maximise BAT’s market and profit shares of the South-East Asia/Indian Sub-Continent export business through the most efficient distribution of international and regional brands, irrespective of sub-channel (Domestic, Duty Free, GT) to our customers”⁷².

⁶⁸ Sorepex letter from M Chevaly to J Ticehurst of BAT, 01 February 1989, BAT Bates No. 301773741.

⁶⁹ BAT memo to file, “Visit Notes, Colombia Meeting-23 February 1994,” this copy belonging to Keith Dunt (who was in attendance), Claudio Figueiredo, 16 March 1994, BAT Bates No. 503891629.

⁷⁰ BAT internal document, “Minutes of Group Coordination Meeting, February 8 & 9- London,” unsigned, 1994, B&W Bates No. 670943747.

⁷¹ BAT memo, MR Barnes to J Lim et al., “JPGL Multi-Country Research,” 06 September 1993, BAT Bates No. 500284545.

⁷² Collin J, LeGresley E, MacKenzie R, Lawrence S, Lee K. Complicity in contraband: British American Tobacco and cigarette smuggling in Asia. Tobacco Control (Suppl II): 104–111, 2004.

4.3.5.1. Bangladesh

SUTL har vært BATs primære mellommann for smugling til Bangladesh. I perioder var det ansatte i BAT som arbeidet i SUTL og omvendt. I tillegg var det regulære møter mellom BAT og SUTL. Rapporter tyder på at hele 22% av produksjonen fra BATs eksportproduksjon, BATUKE, gikk til smugling langs to smuglingskanaler, den ene ble drevet av SUTL ut fra Singapore⁷³.

I et dokument fra BAT heter det:

*“The nature of this [transit] business brings apparently paradoxical requirements of an arm’s length approach and close supervision. [BAT] must be able to disassociate itself from direct involvement in parallel imports. Nevertheless, indiscriminate sourcing can and does lead to potentially embarrassing problems. This conflict can be resolved by maintaining close control over the export agent”*⁷⁴

I mange tilfeller slik som i Bangladesh, hadde den lovlige importen bare til hensikt å kamuflere den ulovlige importen slik det vises i et internt BAT dokument:

*“Legal imports [of BAT brands] would attract high enough duty to make them difficult to sell, but there is indication that ‘legal’ imports could hide large scale transit activity”*⁷⁵

BAT smuglet sigaretter til Bangladesh i mange år. Smugling fra Bangladesh til India ble hentydet til i et brev fra 1991:

*“In answer to your questions on India: (1) There is clearly potential of 555 and B&H and also existing demand. Whilst there is some GT from neighbouring countries it is very small relative to the size of the market; this is due to a vigilant policy enforced by Indian authorities—whilst we continue to explore routes I do not foresee much development of this business...”*⁷⁶

BATs Bangladesh aktivitet fremgår klart i et document fra januar 1994:

“GT volume was estimated at only 16 million against 35 million last month...

Brandwise breakdown as follows:

B&H 15.30 Million

SE 555 0.14 Million

Marlboro 0.14 Million

*Others 0.60 Million”*⁷⁷

4.3.5.2. Kina

I 1998 ble en av lederne i BAT dømt for å ha tatt i mot bestikkelser fra et smuglersyndikat. Dommeren irettesatte kraftig BAT for å ha medvirket til smugling av sigaretter inn til Kina⁷⁸.

⁷³ Beelman, M., et al., *Global Reach of Tobacco Company’s Involvement in Cigarette Smuggling Exposed in Company Papers*, 2 February 2000.

⁷⁴ BAT internal document, “Proposed Redefinition of Market Responsibilities” labeled “Secret,” undated but attached to a 16 December 1988 letter from Ian Ross to Ronnie Crichton, BAT Bates Nos. 500014652-653.

⁷⁵ Greig letter to Fry of BTC with copy to N Davis of BAT, 26 May 1993, BAT Bates No. 400657565.

⁷⁶ BATUKE memo to file, B Davidson to Working office, “India,” 15 May 1991, BAT Bates No. 301555070.

⁷⁷ BTC memo, R Accorda to BAT (likely received by Trevor Bates), Monthly Review for January 1994,” 20 February 1994, BAT Bates No. 500081068.

Flere interne BAT dokumenter referer til smugling til Kina. For eksempel skriver Ernie Peeple, visepresident i BATs datterselskap B&W, etter å ha påpekt at ikke mer enn 30% av all eksport til Kina er lovlig, til Paul Adams, ansvarlig for BATs virksomhet i Asia i 1993:

“The best prospects for growth in the Chinese market continues [sic] to be the unofficial channels for the foreseeable future”⁷⁹.

Kambodsja har vært av spesiell viktighet for smugling til Vietnam. Betydningen av dette økte ytterligere i forbindelse med at Vietnam i 1990 innførte forbud mot import av sigaretter.

“Unless Vietnam lifts the ban on foreign cigarettes, Cambodia will serve as an important transit point for foreign companies. More brand introductions by tobacco companies are expected. The key strategic location of Cambodia will ensure that the black economy will continue to flourish.”⁸⁰

Det er antatt at 80% av sigarettene som ble importert i Kambodsja ble smuglet videre til Vietnam. En rapport fra 1999 tyder på at det daglig ble smuglet 10 millioner sigaretter til en verdi av USD 350 000.

Direktøren for New Business and Development i BAT har angitt at et mulig samarbeid mellom BAT og Vinataba (Vietnams statlige tobakksselskap) ville kunne redusere BAT sitt salg av ulovlige smuglersigaretter (GT). Han rapporterte til en av lederne i BAT:

“BATCo will achieve 1 billion GT sales of State Express 555 each year in perpetuity [without the joint venture] ...any State Express 555 sales by the JV is a sale lost to GT”⁸¹

4.3.5. Svindelvirkosomhet og hvitvasking

I tillegg til anklagene fra UK DTI, pågår en rettssak mellom BAT og State Governors of Colombia. For å øke markedsandelen i Colombia er BAT anklaget for smugling og at de har prøvd å skjule dette med andre ulovlige virksomheter som hvitvasking av penger og bedrageri samt andre brudd på lovgivningen i USA. BAT er anklaget for å ha samarbeidet med smuglere, oppmuntret til smugling og direkte eller indirekte solgt sigaretter til personer eller virksomheter som de viste eller hadde grunn til å vite var smuglere, mens de samtidig støttet smuglerens salg gjennom etablering og opprettholdelse av såkalte ”paraplyoperasjoner” i gjeldene jurisdiksjonsområde. ”Paraplyoperasjoner” representerer lovlige måter for distribusjon av avgiftsbetalte sigaretter som muliggjør import av mindre mengder sigaretter i Colombia som hadde som overordnet hensikt å gi dekke og ellers skjule den massive sigarettsmuglingen til Colombia.

I dokumentene i forbindelse med Colombian State Governors Racketeering (RICO) Action Against Philip Morris and BAT Eastern District of New York – Consolidated complaint, 20

⁷⁸ Dow Jones News Service, “Hong Kong Tobacco Exec Gets 3-Year Jail Term for Bribery,” 25 June 1998; Reuters, “HK Top Court Restores Ex-Tobacco Exec’s Conviction,” 14 December 1999.

⁷⁹ B&W internal document, Peebles to Adams, 19 November 1993. BAT Bates No. 500014760.

⁸⁰ MacKenzie R, Collin J, Sopharo C, Sopheap Y. “Almost a role model of what we would like to do everywhere”: British American Tobacco in Cambodia. Tobacco Control 13(Suppl II): 112–117, 2004.

⁸¹ BBC Money Programme, 08 November 1998.

September 2000, støttes beskyldningene med mer spesifikk informasjon og gir en god oversikt over tiltalen mot BAT. Rettsaken er foreløpig stoppet på grunn av tekniske problemer.

4.4. Prisfastsettelse

Det er klare bevis for at BAT har fastsatt priser og markedsandeler med sine viktigste konkurrenter i minst 23 forskjellige nasjonale markeder. En artikkel i The Economist viser i detalj til hemmelige møter og kartellvirksomhet i strid med OECD retningslinjer for multinasjonale virksomheter⁸². The Economist har sett dokumenter som tyder på at de store multinasjonale tobakksfirmaene inngikk hemmelige avtaler som fastsatte prisene i så mange som 23 land i Afrika, Asia, Mellom-Østen, Latinamerika og Europa. Alle dokumentene kom fra BATs arkiver.

4.5. Aktiviteter i utviklingsland

Selv om tobakk dyrkes i mer enn 100 land er det bare fire land, Brasil, Kina, India og USA, som volummessig produserer 2/3 av all tobakk. Bare to land, Malawi og Zimbabwe, er sterkt avhengig av tobakkeksport⁸³.

4.5.1. Burma

ILO-konferansen vedtok i 2000 under paragraf 33 sanksjoner mot Burma som følge av grove og gjentatte brudd på internasjonale arbeidsstandarder. Det var første gang i organisasjonens 81 år gamle historie at ILO konferansen har gjort et slikt vedtak. Tiltakene trådte i kraft 30 november 2000. ILO anbefaler sine medlemmer å ta deres lands forbindelser med Burma opp til vurdering, og treffe tiltak som vil gjøre at Burma ikke kan utnytte forbindelsene til å videreføre eller utvide tvangsarbeidssystemet.

Ken Clarke, viseformann i BATs styre uttalte:

"I must admit that I do sometimes feel uncomfortable about investment in that country... The problem in Burma arises when companies start collaborating with an extremely unpleasant regime which is totally contrary to our notions of civil liberties and democracy."

Han klargjorde deretter sitt syn ved å uttale at BAT ikke hadde noen planer om stoppe sin virksomhet i Burma. Ken Clarke er også leder av BATs etiske komite og uttalte at BATs *"approach to corporate social responsibility was important in my decision to join."*

BAT sin styreformann Martin Broughton hadde 3 juli 2003 møte med utenriksminister Mike O'Brien som ba BAT om å trekke seg ut av Burma og å gi ham en formell respons. BAT svarte:

⁸² The Economist, The price is not quite right, 5 July 2001.

⁸³ World Bank, *Curbing the Epidemic: Governments and the Economics of Tobacco Control*, 1999; <http://www1.worldbank.org/tobacco/reports.htm>.

“As a UK-based multinational, we took this request seriously. We have reached what we believe is a balanced solution to meet the British Government’s requirement while maintaining local employment prospects and the continued orderly and responsible local marketing of our brands”.

18 June 2004 solgte BAT 60% av sine aksjer i det burmesiske Rothmans of Pall Mall Myanmar Pte Limited (RPMM) til Distinction Investment Holdings, et Singapore-lokalisert investeringsselskap. De gjenværende 40% av RPMM eies av staten Burma. BAT sine merkevarer ble etter dette produsert på lisens av de nye eierne og markedsført lokalt av RPMM⁸⁴

4.5.2. Brasil

Brasil er verdens største eksportør av tobakk. To USA-baserte firmaer, Universal Co og Dimon Inc har kontrakt med omkring halvparten av Brasils tobakksbønder, mens Souza Cruz, en datterbedrift av BAT, har kontrakt med resten. Bøndene må undertegne kontrakt på forhånd og love å selge sin avling til et av firmaene, og de er bundet til å kjøpe frø, gjødningsstoffer og plantevernmidler fra det samme firmaet. Firmaene aksepterer ikke noe ansvar for sykdom på avlingene eller annen skade. For eksempel dersom en lastebil med tørket tobakk får problemer og tobakken blir fuktig, må bøndene lide for lavere pris⁸⁵. Tobakksfirmaene holder tilbake deler av betalingen inntil hele avlingen er levert. Tobakksbønder som under en konflikt holdt tilbake noe av avlingen, fikk avlingen beslaglagt av politiet som handlet på vegne av tobakksfirmaene⁸⁶.

4.5.3 Kenya

Den gjennomsnittlige årsinntekten for tobakksbønder i Kenya med kontrakt med BAT var USD 120 etter at de hadde betalt for kostnadene ved dyrkingen. En tobakksbonde uttalte: *“I worked on my two-acre tobacco farm with my wife and six relatives to get the work done. When I began to cost their labor, I found that my annual profit was 50 shillings (less than one dollar),”*⁸⁷.

Kvinner i Kenya sier at tobakksdyrking legger press på hele familien. *“In the tobacco season we have a lot of work and we have little time to cook for our children,”* sier konen til en bonde som dyrker tobakk for BAT. I vekstsesongen fra februar til august måtte hennes to tenårings sønner skulke skolen for å hjelpe til. Familien tjente omkring USD 83 etter at BAT hadde fått igjen sitt lån. Andre familier sier at de tjener så lite på å dyrke tobakk at de ikke kan kjøpe tilstrekkelig mat til familien⁸⁸. En undersøkelse av UNICEF konkluderte med at 52%

⁸⁴ (http://www.foe.co.uk/resource/briefings/ukplc_bat.pdf).

⁸⁵ Angela Cordeiro, Francisco Marochi and Jose Maria Tardin, “A Poison Crop – Tobacco In Brazil,” Pesticide Action Network Briefing Paper, June 1998.

⁸⁶ Angela Cordeiro, Francisco Marochi and Jose Maria Tardin, “A Poison Crop – Tobacco In Brazil,” Pesticide Action Network Briefing Paper, June 1998.

⁸⁷ Pamphil H.M. Kweyuh, “Does Tobacco Growing Pay? The Case Of Kenya,” in *The Economics of Tobacco Control: Towards an Optimal Policy Mix*, Abedian et al. eds., (Cape Town: Applied Fiscal Research Center, 1998).

⁸⁸ “Tobacco Growing A Threat To Food?” *Tobacco International*, July 1999.

av barna i en av de viktigste tobakksdyrkningsområdene enten led av kronisk eller akutt underernæring, eller var undervektige⁸⁹

I mange land utsettes tobakksarbeidere for mange helseskadelige kjemikalier. Mange bønder kjøper plantevernmidler som skulle kastes eller er forbudt å bruke, fra mellommenn. Selv om disse er billigere enn moderne plantevernmidler, er de ikke tilstrekkelig merket eller fulgt av råd om bruk og lagring. En kontrollør uttaler: “[i]n many homesteads, harmful chemicals are stored side by side with foodstuffs such as grains”⁹⁰.

4.5.4. Nigeria

Nigeria er det landet i Afrika som har flest innbyggere (omkring 129 millioner). Nigeria signerte World Health Organization (WHO) Framework Convention on Tobacco Control i juni 2004, men har fremdeles ikke ratifisert konvensjonen. BAT kontrollerer 75% av sigarettmarkedet i Nigeria og er allmenn kjent for å bruke sine finansielle resurser og kontakter i regjeringen for å sikre sin fortjeneste og for at landet ikke styrker sin tobakklovgiving og ratifiserer WHO konvensjonen. BATs taktikk går ut på å mistenkeliggjøre helsepolitikken ved bl.a. å bestikke journalister med pengepriser for å få fordelaktig media omtale og med kostbare gaver til myndighetspersoner. Kombinasjonen av en dårlig informert befolkning og en regjering som er lett å påvirke er en kjent resept for å få igjennom virksomhetsvennlige tiltak.

Media er topp målet i BATs anstrengelser for å feilinformere befolkningen. BAT holder kostbare selskap for media eiere, redaktører og sponser journalistmøter. BAT deler ut “*British American Tobacco Industry Reporter of the Year Award*” som består av en ny bærbar PC og 100 000 Nigerian Naira. Nylig er det avdekket at journalisten John Ozeze-Langley som skrev en artikkel i Daily Independent kalt “*BAT: Not the Enemy to Fear*” fikk all informasjon for å skrive artikkelen fra BAT. Under en debatt i Parlamentet i Nigeria om forbud mot tobakksreklame ble BAT nylig åpent beskyldt av enkelte medlemmer av Parlamentet for å benytte ulike taktikker for å hindre at loven ble vedtatt⁹¹.

4.5.5. Regnskog

I BATs Big Wheeze (2004) angis det hvordan tørkingen av tobakk i Uganda og en rekke andre land foregår ved bruk av ved og hvordan dette ødelegger regnskogen. BATs nyplantinger står ikke i omfang i noe forhold til de skogsarealene som de ødelegger.

Den årlige nedhuggingen av regnskog i de tre viktigste tobakkproduserende landene i det sydlige Afrika – Zimbabwe, Malawi og Tanzania – er nesten 60% større enn gjennomsnittet i Afrika på 0,7% per år. Nesten 90% av tobakken produseres i områder som karakteriseres som

⁸⁹ Jane Kariuki, “Tobacco Cultivation Threatens Food Security In Kenya,” *Panos Features*, May 2000

⁹⁰ Judith Achieng, “Pesticides Pose Risk To African Farmers” *Inter Press Service*, 16 February 1998.

⁹¹ Corporate Accountability International (formerly Infact), *Big Tobacco’s Attempts to Derail the Global Tobacco Treaty: Cases from Battleground Countries*. October 6, 2005.
http://www.stopcorporateabuse.org/files/pdfs/%5bREPORT%5d_Big_Tobacco's_Attempts_to_Derail_the_Global_Tobacco_Treaty.pdf

”fringe rainforest” og hvor det fremdeles er store områder med lett tilgjengelig skog. I følge en av verdens ledende eksperter på tobakkrelatert nedhugging av skog, blir ”fringe rainforest” hugget ned for å dyrke tobakk *“since virgin land is essential for seedbeds and tobacco plots because fresh land is free from nematodes, and tobacco cultures have also to be shifted every two to four years in order to avoid nematode infestation.”*. Ettersom den omgivende skogen blir hugget ned for å dyrke tobakk, må kvinnene gå lenger og lenger for å samle ved for tilberedning av mat. Det gjør ikke bare livet vanskeligere for lokalbefolkningen, men øker også problemene med nedhugging av skog.

Myndighetene og tobakkindustrien har angrepet problemet med å gi bøndene unge treplanter. Men tiltross for anbefalingene til myndighetene om å ha 10% av gårdsbrukene plantet med trær, viser undersøkelser at 80% av gårdbrukerne ikke følger rådene⁹².

The International Tobacco Growers Association (ITGA) som tobakkindustrien står bak, har forsøkt å avvise at det er noen sammenheng mellom avskoging og dyrking av tobakk ved å hevde at det f.eks i Malawi bare trengs 5,5 kg ved for å tørke en kilo tobakk⁹³. Dette tallet sier imidlertid ikke noe om hvor mange trær som må felles, og gjør ikke rede for hvor store arealer som hugges. Tallet forteller heller ikke hvor mange trær som hugges i forbindelse med dyrking og oppbevaring av tobakk. Fagfolk har beregnet at for å tørke ett tonn tobakk trengs det omkring 20 m³ med ved⁹⁴.

En oversikt som ITGA har gjort i 16 land hvor det dyrkes tobakk, viser at bruk av ved til tørring av tobakk er redusert fra 85% av all brensel i 1985 til 69% i 1996. Imidlertid hadde mengden med røyktørret tobakkproduksjon økt med 28%, slik at dersom man tar hensyn til den totale bruk av energi synes det ikke å være noen netto reduksjon. Oversikten viste at i de områdene hvor bruk av ved er mest vanlig, planter mindre enn halvparten av tobakkdirkerne trær og bare 10% av landbruksområdene er satt tilside for planting av trær. *Eucalyptus* utgjorde 63% av all planting⁹⁵.

Eucalyptus er fullvoksne trær allerede etter 5 år selv i tørre områder. Det betyr imidlertid at trærne trekker så kraftig på grunnvannet at produktiviteten i området reduseres. BATs hjemmeside medgir at ved brukes i 2/3 av tobakksdyrkningsprogrammene i 20 land og at mer enn halvparten av tobakkstørkingen skjer ved hjelp av ved. BAT angir at de siden 1970-årene har sponset planting av 267 000 hektar, men medgir også at treplantingsprogrammer ikke nødvendigvis er i samme områder som bøndene feller tre. Det skal påpekes at 267 000 hektar tilsvarer skogarealet som hogges i løpet av to år i Syd Afrika. En senior BAT-ansatt i Kenya uttaler:

⁹² Helmut Geist, “How Tobacco Farming Contributes To Tropical Deforestation,” in *The Economics of Tobacco Control: Towards an Optimal Policy Mix*, Abedian et al. eds., (Cape Town: Applied Fiscal Research Center, 1998).

⁹³ ITGA, *Deforestation and the Use Of Wood For Curing Tobacco*, January 1998.

⁹⁴ Helmut Geist, “How Tobacco Farming Contributes To Tropical Deforestation,” in *The Economics of Tobacco Control: Towards an Optimal Policy Mix*, Abedian et al. eds., (Cape Town: Applied Fiscal Research Center, 1998; Helmut Geist, “Soil Mining And Societal Responses,” in *Coping with Changing Environments*, Beate Lohnert and Helmut Geist eds., Ashgate Publications, 1999).

⁹⁵ ITGA, *Deforestation and the Use Of Wood For Curing Tobacco*, January 1998.

“The company is shouting about massive tree planting, but this I’m afraid is nothing less than an outrageous attempt to veil the whole problem. There can be no argument that trees in the tobacco-producing areas are being felled willy-nilly and that in the not too distant [future], there won’t be any left at all. The problem is that BAT, as well as the farmer can get away with it, and they do”⁹⁶.

En tidligere tobakksbonde og medlem i parlamentet i et distrikt i Kenya uttalte:

“The lands are increasingly becoming bare and barren, unproductive, caked, ugly, and blistering. BAT claims to be engaged in reforestation programmes. I am yet to see a single mature tree that BAT has planted in Kuria district. In any case, the rate of deforestation is far too fast to be equal to the rate of reforestation. Surely that much is not, cannot, be in doubt”⁹⁷.

4.5.6. Barnearbeid

Selv om dyrking av tobakk ikke er den eneste sektor med barnearbeid, representerer dyrking av tobakk en spesiell helserisiko for barn. Bruken av barn i tobakksproduksjon forekommer i de fleste tobakksproduserende land⁹⁸. I Brasil f.eks. arbeider 520 000 barn under 18 år på tobakksgårder, 32% av barna er yngre en 14 år⁹⁹. Industrien som kjøper tobakk i Brasil ber skolene om å planlegge skoleåret slik at barna kan delta i tobakksdyrkningsarbeidet¹⁰⁰.

En undersøkelse fra 1993 i Malawi viste at de fleste barna som bodde på tobakksgårder arbeidet full dag eller deltid: 78% av 10-14 år gamle barn og 55% av 7-9 år gamle barn¹⁰¹. Tobakksarbeid er ikke bare familearbeid. Mange barn blir sendt på arbeid på gårder langt vekk fra sitt hjem for å tjene penger til familien. *“Many of these children have never seen a classroom despite the fact that education is free in this country. Perhaps 90 per cent do not attend school,”* sier John Kapito fra the Consumer’s Association of Malawi¹⁰².

⁹⁶ Quoted in John Madeley, “British American Tobacco: The Smokescreen,” in *Hungry for Power*, UK Food Group: London, 1999.

⁹⁷ Testimony submitted on 17 August 2000 before the WHO Public Hearings on the FCTC; <http://www.wnt.who.int/whosis/statistics/fctc/Submissions/F6360629.pdf>

⁹⁸ UNICEF, *The State of the World’s Children 1997*, Oxford, 1997; U.S. Department of Labor, *By the Sweat and Toil of Children Volume II: The Use of Child Labor in U.S. Agricultural Imports & Forced and Bonded Child Labor*, Washington, 1995; ILO, “Bitter Harvest: Child Labour In Agriculture,” Geneva, 1997; ILO, “Child Labour in Commercial Agriculture in Africa,” Geneva, 1997; K.A. Ogen, Uganda: “Paying the Price of Growing Tobacco,” Kampala: The Monitor Publications, 1993; and Ministério do Trabalho, *Crianças e Adolescentes na Fumicultura/RS: Trabalho, Escola, Saúde*, Porto Alegre, 1998.

⁹⁹ Inter Press Service, “Child Labor Rampant In Tobacco Industry,” 4 February 1999.

¹⁰⁰ Angela Cordeiro, Francisco Marochi and Jose Maria Tardin, “A Poison Crop – Tobacco in Brazil,” Pesticide Action Network Briefing Paper, June 1998, http://www.igc.org/panna/resources/_pestis/PESTIS980622.2.html.

¹⁰¹ Alec Fyfe, “Bitter Harvest: Child Labor In Agriculture,” International Labor Organization, 1997.

¹⁰² Interview with authors, 7 April 2001.

I november 2000, innrømmet visepresidenten i Tobacco Association of Malawi, Fredgstone Thangwi offentlig at industrien nyttiggjorde seg av barnarbeid. Han sa at mindreårige ble forventet å arbeide like mye som voksne, men at de ble betalt mye mindre:

“There are employers who strongly deny the use of child labor. Such denials are unfortunate because child labor exists and is threatening the future of the entire tobacco industry. It would be a disaster if international labor authorities were to come out here to inspect us,” sa Thangwi¹⁰³.

5. Pågående rettssaker mot BAT

5.1. USA

Generelt mener tobakksindustrien at det er viktig med kraftig forsvar og at dersom saken tapes i en lavere rettsinstans, er det viktig å gå videre.

1. Betaling av utgifter for helsetjenester

I disse sakene søker man å få tilbake utgifter betalt av offentlige institusjoner og andre som gir helsetjenester i forbindelse med bruk av tobakk. B&W fortsetter å bli anklaget.

I 1997/1998 ble det inngått en avtale mellom individuelle delstater i USA og tobakksindustrien som betyr at tobakksindustrien over en periode på 25 år skal betale USD 245 milliarder.

2. Class action

”Class action” eller ”representative action” betegner et søksmål som anlegges på vegne av eller mot en *ubestemt* gruppe av rettssubjekter som har felles tilknytning til det aktuelle saksforholdet. ”Class action”-søksmåten gir adgang til å få prøvet for domstolene spørsmål som angår en stor gruppe rettssubjekter uten at man på forhånd må ha identifisert alle dem som saken angår og uten at man på forhånd må ha innhentet deres samtykke. Ved utgangen av 2004 var B&W anklaget i 14 saker.

3. Individuelle søksmål

Individuelle søksmål har vært reist på vegne av enkeltpersoner som enten hadde fått en røykerelatert sykdom eller var død av en røykerelatert sykdom. Slike saker har også vært reist i forbindelse med passiv røyking. Ved utgangen av 2004 var det omkring 3 800 saker reist mot B&W.

4. Tvister basert på adferd

Den 22. september 1999 tok den amerikanske regjeringen ut stevning mot alle de store tobakkselskapene: Philip Morris, R.J. Reynolds, B&W, Lorillard, Liggett, American Tobacco og BAT, samt mot bransjeorganene The Council for Tobacco Research og The Tobacco Institute. I søksmålet krever den amerikanske regjering erstatning blant annet for helseutgifter som tobakksbruk har påført amerikanske skattebetalere i løpet av de siste fire tiår, utgifter som hevdes å beløpe seg til opp mot 20 milliarder dollar i året.

¹⁰³ Brian Ligomeka, “Malawi Admits Use Of Illegal Child Labor,” *African Eye News Service*, 16 November 2000.

I likhet med de delstatlige søksmål bygger kravet på at tobakkselskapene i alle år har holdt tilbake for myndighetene essensiell helse- og produktinformasjon, og at tobakksindustrien med dette har forbrutt seg mot flere lover. Til forskjell fra delstatene, legger imidlertid den amerikanske føderale regjering større vekt på lovgivningen om organisert kriminalitet, RICO-lovene (the Federal Racketeer Influenced and Corrupt Organizations Acts). Krav som bygger på brudd på RICO-lovene er ikke gjenstand for foreldelse. Lovene kom for å forebygge og begrense adgangen til svindel. Rettsaken mot tobakksindustrien begynte i september 2004. Justice Department fokuserer på det de kaller *”seven pillars of fraud”* :

- *Denying the adverse health effects of cigarettes and secondhand smoke*
- *Propagating the myth that tobacco-industry-sponsored research is independent*
- *Denying that nicotine is addictive*
- *Manipulating nicotine levels to create and sustain addiction*
- *Marketing of “light” cigarettes*
- *Marketing to young persons*
- *Suppressing evidence of the dangers of smoking*

Rettsaken ble opprinnelig annonsert av President Clinton, men advokatene i Justisdepartementet gjorde store forandringer i siste fase av forberedelsene og nedtonet en rekke av anklagene. I søksmålet ønsket anklager tilbakebetaling av fortjenesten til tobakksindustrien. Fjerde februar 2005 vedtok en appellrett imidlertid at myndighetene ikke kunne kreve tilbakebetaling av fortjeneste. Denne avgjørelsen ble imidlertid anket av til Høyesterett av Justisdepartementet 18 juli 2005¹⁰⁴

5. Andre krav.

Ved utgangen av 2004 var B&W anklaget i tre tvistemål i USA av utenlandske borgere. De har søkt om tilbakebetaling av medisinske kostnader for behandling i sitt eget land som følge av at de hadde røykt importerte sigaretter fremstilt av B&W.

5.2. Andre land

Krav mot BAT og dets søsterbedrifter er reist i 19 land. I Argentina, Brasil, Canada, Irland, Italia og Nederland pågikk det ved utgangen av 2004 mer enn fem saker.

Etter modell fra USA vil man nå i Canada forsøke å få tobakksindustrien til å betale kostnadene ved behandling av helseskader som skyldes bruk av tobakk. Høyesterett i Canada har behandlet en appellsak fra British Columbia (B.C.) hvor man forsøker å få tilbakebetalt kostnadene for behandling av helseskader som skyldes bruk av tobakk.

Saken i kanadisk høyesterett vedrører den konstitusjonelle lovligheten av en lov som er vedtatt i B.C., og som vil gjøre det mulig å kreve at tobakksindustrien betaler de medisinske utgiftene i forbindelse med behandling av helseskader som skyldes bruk av tobakk. Høyesterett i Canada avsa sin dom 29.09.05. I dommen heter det at B.C. kan gå til rettsak mot tobakksindustrien for å prøve å få tilbakebetalt kostnadene for behandling av helseskader. BAT som er det dominerende tobakksfirmaet i Canada, er sterkt involvert i saken uttaler at de

¹⁰⁴ Fiore MC, Keller PA, Baker B. The Justice Department’s case against the tobacco companies. N Engl J Med 2005; 353: 972-975.

vil ”*vigorously defend itself*”¹⁰⁵. Åtte provinser i Canada støtter B.C. Kanadiske helsemyndigheter har beregnet at helseutgiftene ved behandling av tobakksskader i Canada utgjør CAD 4 milliarder om året. I tillegg til B.C. har Ontario og Newfoundland allerede vedtatt lover som muliggjør rettssaker mot tobakkindustrien, og det er ventet at Australia eller en av Australias territorier vil vedta en tilsvarende lov.

Den ellevte april 2002 bestemte Høyesterett i Victoria, Australia at BATA (BAT Australia) skulle betale 700 000 dollar til Mrs Rolah McCabe, en 51-år gammel kvinne som var døende av lungekreft. Saken har fått betydelig omtale ikke bare fordi dette var første gang en australier fikk erstatning, men også omstendighetene som førte til dommen. Etter en 16-dagers høring, avviste dommeren BATAs forsvar og fastsatte dommen siden BATAs advokat hadde kullkastet rettsprosessen ved: 1) med vilje å ødelegge tusener av dokumenter helt fra 1985, 2) med vilje å føre retten bak lyset om hva som hadde hendt med de manglende dokumentene, og 3) ”lagre” dokumentene, dvs. overlatt dokumentene til en tredje part slik at retten ikke kunne få tak i dem, mens BATA om nødvendig ville kunne bruke dem.

Retten hevdet at den viktigste årsaken til å ødelegge dokumentene var å nekte saksøker informasjon som sannsynligvis var viktig for saksøker. BATA hevdet og fortsetter å hevde at de ikke har plikt til å oppevare dokumenter som kan være viktige for motparten i fremtidige søksmål. Dommeren påpekte at mens en bedrift ikke behøver å arkivere dokumenter i all fremtid, er det ikke tillatt å ødelegge dokumentene i påvente av et søksmål.

En appellrett har senere bestemt at selv om BATA ødela dokumenter, kunne en dommer ikke nekte BATA muligheten av forsvar. De etterlate etter saksøkeren McCabe har angitt at de vil gå videre med saken¹⁰⁶.

¹⁰⁵ <http://www.forbes.com/markets/feeds/afx/2005/09/30/afx2253165.html>

¹⁰⁶ Wakefield M, McLeod K, Smith KC. Individual versus corporate responsibility for smoking-related illness: Australian press coverage of the Rolah McCabe trial. *Health Prom Intern.* 18: 297-305, 2003.